

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Bezdomovectví jako forma sociálního vyloučení v Liberci

Bakalářská práce

Studijní program: B7508 – Sociální práce
Studijní obor: 7502R024 – Sociální práce a penitenciární péče
Autor práce: **Barbora Pecháčková**
Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Barbora Pecháčková**
Osobní číslo: **P13001038**
Studijní program: **B7508 Sociální práce**
Studijní obor: **Sociální práce a penitenciární péče**
Název tématu: **Bezdomovectví jako forma sociálního vyloučení v Liberci**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Zmapovat současnou situaci bezdomovectví v Liberci, prozkoumat, jaká je lidem bez přístřeší poskytována pomoc a zda ji bezdomovci přijímají.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava výzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěru.

Metoda: Dotazování.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HRADEČTÍ V., I., 1996. Bezdomovství - extrémní vyloučení. Praha: Naděje. ISBN 80-902292-0-4

KELLER, J., 2013. Posvícení bezdomovců : úvod do sociologie domova. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-155-8

PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., 2008. Bezdomovectví. 1. vyd. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-100-0

SOCHŮREK, J., 2009. Úvod do sociální patologie. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita. ISBN 978-80-7372-448-1

VÁGNEROVÁ, M., aj., 2013. Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2209-5

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **23. dubna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 15.4.2016

Podpis: *Aučková*

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych tímto poděkovala PhDr. Janu Sochůrkovi Ph.D. za rady, připomínky a odborné vedení mé bakalářské práce. Dále děkuji Milanovi Šajbenovi za doprovod při depistáži bezdomovectví ve vyloučených lokalitách. Na závěr děkuji respondentům, kteří s ochotou odpovídali na kladené otázky.

Název bakalářské práce: Bezdomovectví jako forma sociálního vyloučení v Liberci

Jméno a příjmení autora: Barbora Pecháčková

Akademický rok odevzdání diplomové práce: 2015/2016

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Sochůrek PhD.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá problematikou bezdomovectví jako jednou z forem sociálního vyloučení v Liberci. Cílem práce je zmapovat současnou situaci bezdomovectví, prozkoumat, jaká je lidem bez přístřeší poskytována pomoc a zda ji bezdomovci v Liberci přijímají. Práce se skládá ze dvou hlavních částí, teoretické a empirické. Teoretická část pomocí odborných zdrojů objasňuje některá témata v této problematice. Empirická část je vytvořena na základě výzkumného šetření, které se opírá o zjištěné informace, získané pomocí rozhovorů s respondenty, kterými jsou lidé bez domova a odborníci pracující s cílovou skupinou.

Klíčová slova: bezdomovec, bezdomovectví, sociální služby, prostředky pro přežití

Title of Bachelor Thesis: Homelessness as a Form of Social Exclusion in Liberec

First and last name of the author: Barbora Pecháčková

Academic year of thesis submission: 2015/2016

Supervisor of the diploma thesis: PhDr. Jan Sochůrek PhD.

Synopsis:

This Bachelor's thesis is mainly focused on homelessness in the city of Liberec being a form of social exclusion. Aim of the thesis is to cover present situation of homeless people in Liberec, if there is any help given to them and if so, how well is the help received. Using scientific resources, theoretical part of the thesis clarifies few topics connected to homelessness. The empirical part of the thesis is based on information gathered from interviewing respondents consisting both homeless people and professionals working with them.

Keywords: Homeless, Homelessness, Social services, Means for survival

Obsah

ÚVOD.....	11
1 Definice pojmů.....	13
2 Legislativa.....	14
3 Formy bezdomovectví.....	15
3.1 Zjevní bezdomovci.....	15
3.2 Skrytí bezdomovci.....	16
3.3 Potenciální bezdomovci.....	16
4 Charakteristika bezdomovce.....	17
4.1 Rozdíly mezi mužem a ženou žijících bez domova.....	18
4.2 Bezdomovec jako oběť kriminálního jednání.....	19
5 Příčiny bezdomovectví.....	20
5.1 Vnější příčiny.....	21
5.2 Vnitřní příčiny.....	21
6 Bariéry bezdomovců.....	22
6.1 Nezaměstnanost.....	22
6.2 Závislosti.....	23
6.3 Rozpad rodiny.....	24
6.4 Dlouhodobý pobyt v ústavu či výkonu trestu.....	25
7 Život na ulici.....	26
7.1 Získávání prostředků pro obživu.....	27
7.1.1 Výběr odpadků z kontejnerů.....	27
7.1.2 Žebrání a sběračství.....	28
7.1.3 Krádeže.....	28
7.1.4 Prostituce.....	29
7.2 Sociální služby pro osoby bez domova.....	29
7.3 Bydlení, přespávání a další potřeby.....	30
7.3.1 Nízkoprahové denní centrum.....	31
7.3.2 Noclehárna.....	32
7.3.3 Azylový dům.....	33
7.3.4 Dům na půl cesty.....	34

7.3.5 Squat.....	35
8 Výzkumné metody a výzkumný vzorek.....	36
8.1 Cíl výzkumu.....	36
9 Rozhovory s klienty Nízkoprahového denního centra Naděje v Liberci.....	36
9.1 Pan H.....	37
9.2 Pan P.....	39
9.3 Pan R.....	40
9.4 Pan V.....	42
9.5 Pan K.....	42
10 Rozhovory s bezdomovci žijícími na ulici.....	44
10.1 Pan A.....	44
10.2 Pan D.....	45
10.3 Pan O.....	46
10.4 Pan B.....	47
11 Rozhovory s odborníky pracujícími s cílovou skupinou bezdomovců.....	48
11.1 Vedoucí nízkoprahového zařízení.....	48
11.2 Sociální pracovník.....	49
11.3 Psychoterapeut.....	50
11.4 Sociální kurátor pro dospělé.....	51
11.5 Městský policista.....	53
12 Shrnutí výzkumu.....	54
ZÁVĚR.....	58
SEZNAM ZDROJŮ.....	60
SEZNAM PŘÍLOH.....	62

ÚVOD

Předmětem této bakalářské práce je problematika sociálního vyloučení ve formě bezdomovectví. Inspirací ke zvolení tématu bylo autorce práce setkání s několika sociálně vyloučenými osobami během absolvované odborné praxe na Odboru sociální péče, Oddělení sociálních činností v Liberci.

Velká část společnosti vnímá osoby bez přístřeší negativně, tito lidé je obtěžují, je však potřeba si uvědomit, že ne vždy si bezdomovci za životní situaci mohou sami. Morální odsouzení osob bez přístřeší bez známých faktů není na místě.

S bezdomovectvím se setkáváme, jako se sociálním problémem, v němž se situace navzdory modernizaci společnosti příliš nelepší, přinejmenším stagnuje a potenciálně ohrožuje každého z nás. Vlivem několika okolností se můžeme ocitnout bez střechy nad hlavou, obzvláště při množství půjček, hypoték, nedostatku pracovních pozic a dalších problémů společnosti, kterých se objevuje čím dál více. S negativními jevy se pojí i čím dál menší soudržnost vztahů, rodinných i partnerských, vysoká rozvodovost a stále častější rozhodnutí o životním stylu bez partnera, který by byl ohroženému jedinci oporou. Pokud se několik dříve pevných vazeb v životě člověka zhroutí najednou, rázem se můžeme ocitnout bez domova a nezbývá nic jiného než se spolehnout na systém sociální podpory státu.

V minulosti problematika bezdomovectví nebyla z důvodu jejího stíhání přípustná, oproti dnešnímu působení demokratického režimu, kdy se každý může svobodně rozhodnout, k jakému životnímu stylu se přikloní. Problémy pak nastávají v řešení konkrétních situací odborníky, kteří se při své práci s danou cílovou skupinou setkávají s etickými dilematy. Rozhodnutí, kam až ve své intervenci mohou zajít, zůstává pouze na nich, vždy je však třeba vnímat tenkou hranici, za kterou při poskytování nadměrné péče může u klienta vzniknout závislost na sociální službě. U některých osob bez domova se však objevuje i nezájem o podporu a pomoc spojenou s nechtím spolupracovat, ať už z důvodu strachu, nepřipuštěním si závažnosti situace nebo dalšími důvody, které v některých případech bývají výmluvami jak se kooperaci s odborníkem vyhnout.

Cílem této práce je zmapovat současnou situaci bezdomovectví v Liberci, prozkoumat, jaká je lidem bez přístřeší poskytována pomoc a zda ji bezdomovci přijímají.

Teoretická část práce přibližuje základní pojmy spojené s bezdomovectvím. Konkrétně se věnuje legislativě, formám bezdomovectví, charakteristice bezdomovce, bezdomovci jako oběti kriminálního jednání, příčinám, které bezdomovectví způsobují a bariérám, které jsou lidem bez domova překážkou v návratu do běžné společnosti. Další kapitoly se věnují přežívání bezdomovců na ulici.

Empirická část obsahuje kvalitativní výzkum, jehož data byla získávána pomocí řízených rozhovorů s respondenty. Výzkumným vzorkem byly dvě skupiny bezdomovců a skupina odborníků pracujících s danou cílovou skupinou. Respondenti bez domova jsou dále rozděleni na klienty užívající sociální služby poskytované Nízkoprahovým denním centrem Naděje v Liberci a zjevné bezdomovce žijící na ulici, nevyužívající sociální služby. Získaná data výzkumu jsou popsána, shrnuta a analyzována.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Definice pojmů

Termíny jako je bezdomovec a bezdomovectví jsou v České republice používány od roku 1989. V období komunistického vrcholu se tyto pojmy nepoužívali i přesto, že bezdomovectví existovalo. Komunistický režim bezdomovectví nepovoloval a občany bez přístřeší stíhal za příživnictví. Význam pojmů bezdomovec, bezdomovectví se postupně vyvíjel, dříve označoval člověka, který neměl žádné státní občanství či domovské právo. Zákon o sociálních službách nazývá bezdomovce osobou bez přístřeší, v nepříznivé situaci spojené se ztrátou bydlení, nikde však přesně neurčuje, kdo osobou bez přístřeší je.

Bezdomovectví je společenský jev, kterému předchází jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot a ke společenskému vyloučení. Je spjato se ztrátou domova, místem, které není pouhou střechou nad hlavou, ale místem, které je spojeno s biologickými potřebami, s potřebou jistoty, bezpečí, soukromí a místem významným pro lidské vztahy.

O všechny tyto důležité součásti života bezdomovci přicházejí a vlivem sociálního vyloučení se nemohou spravedlivě podílet na pěti zdrojích společnosti a to na zaměstnání, vzdělání, zdravotní péči, bydlení a sociální ochraně.

Lze ho zařadit mezi sociální deviace, z důvodu odchylky norem od většinové společnosti, ze sociálního hlediska se jedná o narušené sociální fungování, protože osoba bez přístřeší nedokáže přijmout požadavky jeho prostředí. Velký vliv na počet bezdomovců má sociální politika státu, ale také rozvrstvení společnosti v dané zemi. Obecně se více bezdomovců nachází ve větších městech než na vesnicích. Ti se nashromáždí na jednom místě z důvodu očekávání více možností, které se ne vždy promění ve skutečné. Nejvíce obyvatel bez přístřeší se tak v České republice nachází v Praze (Průdková, Novotný 2008, s. 9–13).

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2013, s. 5) považuje bezdomovectví za závažnou formu sociálního vyloučení. Dále pak tento termín popisuje, jako postup s problematickým začleňováním, nebo přímo vytěsněním jednotlivých občanů či skupin při uplatňování práv na různých zdrojích společnosti. Tito lidé mají znemožněný přístup k zaměstnání, sociální ochraně, bydlení, zdravotní péči a také vzdělání. K řešení všech těchto problémů je třeba přistupovat souhrnně.

Sociální vyloučení lze také přirovnat k často užívanému pojmu sociální exkluze. Keller (2013, s. 97–98) vidí problém v užívání tohoto termínu při jeho používání v různých životních situacích jedinců, které jsou velmi odlišné. Každý na sociální vyloučení reaguje jinak, reakce vyplývají z toho, zda jsou lidé vyloučeni ze společnosti jako jednotlivci, či jako větší skupina, zda již dříve zažili situaci sociálního vyloučení, jaký je jejich věk, či zázemí.

2 Legislativa

Dle zákonů v České republice nelze nikoho určit bezdomovcem, vzhledem k zaznamenanému trvalému bydlišti v občanském průkazu. Ne každý jedinec se ovšem na místě trvalého bydliště zdržuje. Bezdomovectví je legalizováno poskytnutím trvalého bydliště na adrese magistrátu města nebo městského úřadu, není to ale pravidlem.

Lidé bez domova často nemají žádné doklady totožnosti, nejsou schopni si je sami obstarat nebo pro ně nejsou důležité. Dalším jevem, který přispívá k nedodržování formálních pravidel, je strach z byrokracie a jednání na úřadech. Lidé bez domova si v mnoha případech nevládají sami zařídit důležité věci. Vidí složitost v systému, který poskytuje potřebné služby, nedokážou vyplnit formuláře a neznají působnost jednotlivých úřadů. Ke všem těmto fobiím se připojuje pocit studu ze svého selhání a strach z předsudků, které má vůči bezdomovcům společnost. V těchto případech je důležité bezdomovci poskytnout pomoc aby nedocházelo k sankcím spojeným s absencí dokladů. Pomocí v tomto případě je doprovod nebo osobní asistence. Další problémy, které vznikají ve spojení s adresou trvalého bydliště, jsou zasílané obsílky od soudů a správních úřadů, které si někteří bezdomovci na určené adrese trvalého bydliště nevyzvedávají a poté jim hrozí následky (Průdková, Novotný 2008, s. 32–33).

Další práva zajištěná bezdomovcům, stejně tak jako všem občanům České republiky, jsou zaznamenána v Listině základních práv a svobod, ale pro osoby, které nemají občanský průkaz, nemohou být zaručena. Nesnáze nastávají i ve chvíli, kdy chtějí bezdomovci bez občanského průkazu a průkazu zdravotního pojištěnce využívat zdravotní služby, které jsou pro ně téměř nedostupné. Lidé bez domova často nemají průkazy pojištěnce zdravotní pojišťovny, mívají dluhy na zdravotním pojištění, pokud se nejedná o akutní případy, lékaři v mnoha případech tyto pacienty odmítají ošetřit.

Dalším odkazem dodržování práv je Všeobecná deklarace lidských práv, která garantuje lidská práva každému člověku, z titulu lidství, ale i přesto je tato úmluva v některých případech porušována (Průdková, Novotný 2008, s. 33–34).

Osoby bez přístřeší se v České republice mohou od 1. 1. 2007 spolehnout na zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který určuje podmínky, pro poskytování pomoci v nepříznivé sociální situaci. Ve stejný den nabyl účinnosti i zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, který určuje formy poskytované pomoci důležité pro zajištění základních potřeb pro život lidem, kteří se ocitli ve hmotné nouzi, a rozhoduje o dávkách pomoci v hmotné nouzi. Mezi dávky, které pomáhají v hmotné nouzi, patří příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Zákon také určuje jaká situace je hmotnou nouzí a kdo má na dávky v hmotné nouzi nárok. Obvykle je osobou v hmotné nouzi považován ten, kdo vlastní příjem nedosahující životního minima a z podstatných důvodů příjem nedokáže zvýšit, navíc jeho jmění nedostačuje na uspokojení základních potřeb. Životní minimum je pak stanoveno v zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu.

Zákon o bezdomovectví v České republice prozatím neexistuje, ale stanovením jeho pravidel by prospělo při řešení problémů a prevenci (Průdková, Novotný 2008, s. 35–36).

3 Formy bezdomovectví

Životní příběhy bezdomovců se od sebe vzájemně liší jedinec od jedince, stejně tak jako formy způsobu jejich života. Formy bezdomovectví jsou rozdílné a nelze je přesně škatulkovat do kategorií. Autoři Průdková a Novotný (2008, s. 13–15) rozdělili formy bezdomovectví do tří skupin: zjevní bezdomovci, skrytí bezdomovci a potenciální bezdomovci, zmíněné v další podkapitole.

3.1 Zjevní bezdomovci

Zjevní bezdomovci bývají lidé na první pohled rozpoznatelní. Jedná se o osoby, které často nedbají na svůj zevnějšek, zapáchají, nevěnují pozornost svému oděvu a jejich chování bývá také na první pohled charakteristické. Někteří ze zjevných bezdomovců sbírají zbylé nedopalky od cigaret, žebrají a nahlízejí do odpadkových košů a popelnic. Často u sebe nosí pouze jedno zavazadlo, ve kterém se nachází jejich veškeré osobní bohatství. Sociální normy

a zvyky této skupiny lidí se mnohdy nepodobají většinové společnosti, ale společnost ve velké části využívají pro potřeby sociální pomoci. Častokrát přežívají na veřejném prostranství a ulicích, dávají přednost svobodě, než aby přijali pomoc od druhé osoby, nechtějí být na nikom závislí a na obtíž, věří, že si dokážou pomoci sami, což se jim však ne vždy podaří. Mezi zjevnými bezdomovci se nachází velká skupina těch, kteří jsou bezdomovci ze své vůle a život podle norem většiny vzdali, záleží jim pouze na uspokojení biologických potřeb, jako je strava a schování se do tepla. Zjevní bezdomovci patří mezi malou skupinu radící se do forem bezdomovectví a nejvíce využívají sociálních služeb (Průdková, Novotný 2008, s. 13–14).

3.2 Skrytí bezdomovci

Druhou skupinou jsou bezdomovci skrytí. Na první pohled je mnohdy nerozeznáme. Skrytí bezdomovci své problémy většinou nedávají na odiv, na životní styl nepoukazují a sami o sebe dbají. O svůj zevnějšek se starají a se zjevnými bezdomovci nechtějí mít nic společného. Mezi skryté bezdomovce patří někteří lidé, kteří v zimě spoléhají na pomoc azylových domů a ubytoven, jinak pomoc pracovníků v sociálních službách nevyužívají. Místo kde pobývají velice často mění a nenalezneme je vždy na jednom místě. O jejich přesném počtu není jasno, přesto se ví, že jich je více než bezdomovců zjevných (Průdková, Novotný 2008, s. 14).

3.3 Potenciální bezdomovci

Poslední skupinou je skupina osob ohrožená potenciálním bezdomovectvím. Potenciální bezdomovci bývají lidé, kteří mají kde bydlet, ale jejich bydlení je problematické. Jsou to lidé, kteří se mohou ze dne na den ocitnout na ulici a někdy je jen otázkou času, kdy se tak stane. Většinou se jedná se o jedince v mladším věku, či o osoby, které nemají rodinu a vyrůstali v ústavní výchově nebo se vracejí z výkonu trestu odnětí svobody. Mezi potenciální bezdomovce lze zařadit i občany žijící v podnájmu (bez nájemní smlouvy), osoby rozvedené, nezaměstnané či zaměstnané nelegálně, ale i osoby drogově závislé (Průdková, Novotný 2008, s. 14).

Sochůrek (2009, s. 141) rozdělil formy bezdomovectví podrobněji, ještě do několika dalších specifických skupin. První skupinou jsou klasičtí tuláci, pro které bývá typické přeží-

vání na ulici nebo v jednouchých přístřešcích v místech opuštěných civilizací (park, les, staveniště, parovody atd.). Dalšími osobami bez přístřeší jsou lidé žijící v opuštěných domech, nazývaní squateři. Třetí skupinou jsou drogově závislí, shlukující se s dalšími narkomany nebo žijící ve squatech. Předposlední skupinou je „nádražní populace“, charakteristická životem na nádraží, sloužícím jako úkryt, navozujícím pocit bezpečí. Jejich aktivní život začíná v noci, živí se nedojedenou stravou cestujících, často sbírají odhozené nedopalky cigaret. Pozitivem nádražních hal je pro bezdomovce mimo jiné teplo a střecha nad hlavou. Poslední skupinou jsou bezdomovci jiní. Sem spadají lidé propuštění z výkonu trestu, psychiatrických léčen, léčen ze závislostí (protialkoholových, protitoxikomanských) a nelegálně žijící imigranti bez přístřeší na území České republiky. Dále pak migrující Romové a osoby, které nemají české občanství. Patří sem také osoby nezaměstnané, senioři, a ti, které potkala životní krizová situace.

4 Charakteristika bezdomovce

U bezdomovců můžeme vyzorovat psychické změny, které mohou být příčinou i důsledkem jejich životního stylu. Po stránce emočního prožívání mnohdy bývají otupělí, až vyhaslí a často mají zachovalé pouze pocity, týkající se libosti nebo nelibosti. Mohou se u nich projevat pocity deprese.

Schopnosti bezdomovců jsou většinou pokleslé, se sníženou schopností orientovat se ve společnosti. Obvykle nejsou poučitelní ze zkušeností, zabředávají ve stereotypech chování, které se naučili v minulosti. Pro velkou část bezdomovců je typická submitivita, neznalost vlastních práv a jejich případné využití.

Osoby bez přístřeší nemívají naučené vzorce chování, které by směřovaly k přizpůsobení se společnosti. Při řešení formálních záležitostí, ale nejen těch, jsou povětšinou odkázáni na pomoc druhého. Mnohdy nejsou schopni řešit obtížné životní situace, běžný způsob života je pro ně příliš náročný. Životní styl bezdomovce, ať už si jej takový člověk zvolil sám, nebo je důsledkem nezvládnutí základních požadavků společnosti, je typický maximálním zjednodušením (Vágnerová 2004, s. 750–751).

Mnohdy lze říci, že bezdomovec ve světě pouze přežívá, zvykl si na život bez pravidel a řádu, ve snaze o co největší zjednodušení a hledání smyslu života, kterým by byl naplněn.

Uspokojování potřeb osob bez přístřeší bývá odlišné od potřeb běžné společnosti. Často mívají negativní zkušenosti z minulosti, pomoc neočekávají, ale ani nevyhledávají. Nebývá pro ně obvyklé vyhledávání nových zkušeností, vzhledem k postrádání jejich smyslu, spíše je nové zkušenosti obtěžují.

Potřeba citového vztahu, bezpečí a jistoty nebývá naplněna, citové vazby se objevují zřídka, nahrazuje je například péče a láska ke zvířeti, nejčastěji ke psům. Pes svého pána nehodnotí a přizpůsobí se jeho životnímu stylu, poskytnou si vzájemnou lásku, která částečně doplňuje citový vztah mezi lidmi.

Pro bezdomovce bývá specifické to, že se nezamýšlí nad budoucností a jejím plánováním, uvažují jen o přítomnosti, situaci, která je čeká v dlouhodobé budoucnosti, považují za beznadějnou. Sebevědomí mívají z velké části na nízké úrovni, sami sebe vnímají velmi negativně. Vinu za to, že v životě selhali, obvykle přisuzují druhým, i když vědí, že jsou strůjcem svých problémů sami, toto lhaní jim podvědomě udržuje zbylou sebeúctu. Jedním z hlavních problémů bezdomovců je jejich nesprávná socializace. V některých případech nejsou jejich kompetence naplněny, tak jak společnost považuje za běžné a tak zůstávají odkázáni na instituce, které se jejich problematikou zabývají.

Není pro ně neobvyklé, že ztrácí zájem o vlastní osobu a nevdá jim nacházet se mezi ostatními lidmi bez základního hygienického zajištění (zápach, vykonávání potřeby na veřejnosti), sdružují se na místech, kde se scházejí se členy své subkultury, ve které bývají jejich vztahy pouze povrchní. Často snadno přilnou k alkoholu a drogám, což ve spojení např. s duševní chorobou či nedostatkem citového uspokojení způsobuje jejich bezohlednost k druhým i k sobě samému. Ve společnosti mnohdy poukazují submisí na svoji bezmocnost (žebráním), nebo naopak působí agresivně, dožadují se výdobytků, které mají i lidé s lepšími sociálními podmínkami. Pro bezdomovce bývají běžné normy společnosti nesrozumitelné nebo nejsou schopni se jim podřídit a společnost je z tohoto důvodu odmítá (Vágnerová 2004, s. 751–754).

4.1 Rozdíly mezi mužem a ženou žijících bez domova

Rozdíly mezi muži a ženami žijícími bez přístřeší jsou především v udržování vztahů s druhým pohlavím. Muži bez domova bývají svobodní, bez vážnějších partnerských vztahů, ženy oproti tomu již vážný vztah často prožily, obecně již mnoho z nich prošlo manželstvím.

Svobodných žen žijících na ulici je pouze menšina. Společným znakem mužů i žen bez domova se obvykle stává chudoba, která obě pohlaví ovlivňuje i v dalších částech jejich života.

Některé osoby bez přístřeší pojí zkušenosti z dětství, kdy vlivem patologického zacházení a nevhodné výchovy v dětském věku zažili traumata, která v nich přetrvávají do dospělosti, později se dopouštějí kriminálního jednání, nevhodného vůči společnosti. Často se dostávají do rozporu se zákony, bývají zatýkáni a vězněni.

Muži bývají méně spolehliví, ochotnější spolupráce, než ženy, které jsou oproti mužům cílevědomější. Více mužů bývá naopak podrážděných a celkově projevují méně důvěry. Ženy mívají více sebekázně, kooperativnosti, adaptability a solidarity, bývají submisivnější, častější je však u nich plachost, nespělost, bázlivost a tréma.

Pro obě pohlaví je vzhledem k jejich zkušenostem u některých jedinců typická nedůvěra v úspěch, neschopnost udržovat koncentraci a rychlá unavitelnost. Vlivem alkoholu působí na okolí hruběji a vlivem návykových látek mentálně i tělesně upadají.

Mnohdy se stává, že jsou bezdomovci řízeni někým druhým, fyzicky napadáni, neschopni bránit se páchanému násilí proti vlastní osobě (Hradečtí 1996, s. 56–57).

4.2 Bezdomovec jako oběť kriminálního jednání

Lidé bez domova se mohou stát obětí trestné činnosti, vzhledem k jejich dlouhodobému pobývání v nezabezpečeném prostředí na ulici. Bývají ohroženi opakovaným kriminálním jednáním ze strany druhých, ať už osob bez domova, či dalších jedinců, kteří mohou trpět psychickými poruchami a nezřídka jsou pod vlivem návykových látek a alkoholu. Někteří z řad bezdomovců bývají i oběťmi zločinů z nenávisti, vzhledem k jejich příslušnosti ke společenské skupině osob bez domova.

Obranou bezdomovců většinou bývá spolehnout se sám na sebe a naučit se odhadnout potenciálnímu nebezpečí, kterému se dá ještě vyhnout.

Trestné činy nemusí přicházet pouze od neznámého pachatele, ale mohou se objevit i ze strany známých osob, přátel či dokonce od partnera daného jedince, velké riziko se nachází v místě přespávání, kde je více lidí najednou (squat).

Nebezpečné je pro samotné bezdomovce i období, kdy jsou pod vlivem drog a alkoholu, nemohou se sami bránit okradení nebo napadení a nemají představu o tom, co se děje v jejich okolí. Většina bezdomovců s tímto rizikem během života na ulici počítá a považuje ho za běžnou součást. Mnohdy se stává, že tento člověk není pouhou obětí kriminálního jednání, ale i pachatelem (Vágnerová 2013, s. 94–97).

U žen je vzhledem k jejich zranitelnosti a menší fyzické síle oproti mužům možnost útoku pachatelem trestné činnosti pravděpodobnější, především z hlediska sexuálního násilí, kdy ženy leckdy nelegální jednání nenahlásí, v nevíře pomoci ze strany policie a se situací se bez dalšího řešení smiřují. Pokusům o znásilnění se vyhýbají alespoň tím, že se připojí k dalším bezdomovcům nebo se snaží najít partnera, který by je před nebezpečím uchránil. Neřešení situace, ke které se někdy připojují i další pokusy o páčání násilí vůči ženě, se mohou projevit posttraumatickou stresovou poruchou s projevy strachu, zlosti i pocitem bezmoci, vytvářejí si odstup od mužů (Vágnerová 2013, s. 98–99).

Podle některých výpovědí bezdomovců se do páčání trestné činnosti připojují i policisté, kteří osoby bez přístřeší odvázejí na okraj měst, kde se na nich dopouštějí fyzického násilí (Průdková, Novotný 2008, s. 39).

Dle Sochůrka (2013, s. 49–50) má oběť ve většině případů vliv na průběh trestného činu, trestné činy bez vlivu oběti na celou situaci se objevují zřídka. Oběť se mimo jiné spolupodílí na vzniku trestného činu, ovlivnění jeho průběhu a na pomoci při pátrání, které vede k dopadení pachatele. Obecně také uvádí některé rizikové faktory chování většiny obětí, které přispívají k průběhu trestného činu (ne všechny se u osob bez přístřeší mohou objevit, vzhledem k charakteristice dané cílové skupiny), patří mezi ně například opilost, pohyb v rizikových skupinách, poukazování na vlastnictví neznámým lidem a agresivní chování.

5 Příčiny bezdomovectví

Snaha nalézt řešení pro problematické případy bezdomovců a celkové vyřešení tohoto fenoménu přináší důležité otázky a pro jejich odpovědi je nezbytné, pojmenovat fakta, spojená se znalostí příčin bezdomovectví. Nelze však vždy zhodnotit, co je důsledkem a co příčinou samotného bezdomovectví. Příčin je mnoho, stejně tak jako osobností a příběhů bezdomovců, kteří se individuálně liší. Je ovšem jisté, že na jedince, který se dostal na ulici, působí mnoho vlivů a to vnějších i vnitřních, které jsou popsány v dalších podkapitolách, za po-

moci odborné literatury dle Průdkové, Novotného (2008, s. 15–16) a Sochůrka (2009, s. 137–138).

5.1 Vnější příčiny

Vnější příčiny jsou ovlivněny dvěma faktory, a to ekonomickou a politickou situací státu. V dané zemi nejvíce přispívají k bezdomovectví vytvořené nevyhovující zákony a sociální politika pro určitou skupinu osob. Časté vnější příčiny jsou nezaměstnanost, chudoba, nezabezpečení v období stáří a nemoci nebo finanční deficit v různých zdrojích společnosti.

Je třeba také zmínit, že jsou často lidé do situace bez přístřeší zavedeni i nutností opustit ústavní zařízení, po dovršení dospělosti. V některých institucích čerstvě dospělým klientům není poskytnuto potřebné poučení pro režim mimo zařízení. Režim je zde přísný, omezuje osobní svobodu dětí a deformuje nejen jejich osobnost, ale i pohled na život. Po odchodu z ústavní péče se chce řada mladých lidí osamostatnit a „osvobodit“ od ústavního režimu, ale neuvědomují si, nutnou míru zodpovědnosti, která u nich doposud jako u mladistvých nebyla vyžadována.

Se stejným problémem se mohou setkávat i lidé propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, kteří následkem věznění přišli o rodinné vazby a šance na bydlení. Svě domovy tak znovu musí vybudovat, což bývá velmi zatěžující situací, která vyžaduje, aby se o začlenění do společnosti pokusili hned po propuštění (Průdková, Novotný 2008, s. 15–16).

5.2 Vnitřní příčiny

Mezi vnitřní příčiny bezdomovectví jsou zahrnuty materiální, vztahové a osobní podmínky osob bez domova a jejich rodin. Materiální podmínkami jsou myšleny situace, ve kterých se promítají ekonomické problémy. Příkladem těchto situací je zadluženost, nezaměstnanost, nízké výdělky, atd.

Jednou z hlavních vnitřních příčin je dlouhodobá ztráta zaměstnání, spojená s odnaučením se pracovním návykům.

V dnešní době je častá změna výrobních technologií, kdy jsou lidé nuceni se znovu kvalifikovat a vzdělávat v jiných oborech. Tato modernizace způsobí kromě ztráty finančního za-

jištění i ztrátu sebevědomí zaměstnanců a důvěru v hledání dalšího zaměstnání dlouhodobě nezaměstnaných.

Mezi vztahové podmínky jsou zařazovány jako příčiny nefunkční vztahy v rodině, manželské rozepře, nedostatek zázemí v rodině a další narušená soužití. Můžeme se setkat s bezdomovci, kterých se vzdala rodina, i s těmi, kteří jsou mimo svůj domov z důvodu selhání partnerského vztahu.

Z osobnostních podmínek mívají vliv na bezdomovectví tělesné nebo psychické choroby a poruchy, traumatické zkušenosti, patologická výchova rodičů (sexuální zneužívání, týrání) atd. Mezi ostatní vlivy se zařazuje nedostatek poskytovaných sociálních bytů, narušené sociální vztahy, ale i útěk mimo společnost z vlastního přesvědčení, jakožto nalezení osobní svobody (Průdková, Novotný 2008, s. 16).

Sochůrek příčinné faktory bezdomovectví rozděluje v odborné literatuře (2009, s. 137–138) podobně. Za hlavní příčinu bezdomovectví považuje pět ovlivňujících okolností. Jako první ekonomické (materiální) faktory, s charakteristickými situacemi, jako je ztráta bydlení, zadluženost a nezaměstnanost, dále pak sociální příčiny, s problematikou chudoby, nevzdělanosti atd. Třetím činitelem jsou problémy v rodině a s nimi již zmíněný rozvod manželství nebo rozpad dalších vazeb. Zmiňuje také individuální příčiny, též nazvané osobnostní, charakteristické duševními chorobami a závislostmi. Posledním činitelem je přílišný vliv institucí, který přináší riziko s nezačleněním propuštěných vězňů a osob opouštějících léčebny závislostí i psychiatrické.

6 Bariéry bezdomovců

V životě bezdomovců se objevují překážky, které bývají příčinou obtíží v jejich začleňování zpět do běžného života. Tyto bariéry mohou být zároveň chápány jako důsledek života na ulici, ale i jako příčina, která bezdomovectví spolu s dalšími vlivy na počátku zapříčinila. Některé z těchto událostí jsou zmíněny v další podkapitole.

6.1 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost patří k doprovodným jevům bezdomovectví. Zaměstnání pro osoby bez domova představuje jeden z nejdůležitějších faktorů pro zpětné začlenění do společnosti, kte-

ré si většina z nich nedokáže udržet. Lidé bez domova často při rozhovoru s odborníky zmiňují, že pracovat chtějí, ale zároveň vymýšlejí výmluvy, jak práci obejít, poukazují na nedostatek pracovních míst nebo v daném výkonu práce nevidí žádný smysl. V současnosti zaměstnání představuje nejen ekonomické zabezpečení, ale i sociální status, kterým se daný jedinec prosazuje ve společnosti, bezdomovci obvykle nemívají možnost kariérního postupu a jejich sociální statut se zřídka kdy zvyšuje.

Lidé bez domova často bývají dlouhodobě nezaměstnaní, pokud práci získají, bývá to převážně jen v některých sezónách, obvykle nejsou ani vedeni na úřadu práce.

Mnoho bezdomovců nemá určený svůj denní režim, proto je pro ně složité zvyknout si na životní styl, ve kterém hraje roli zaměstnání. Pokud osoba bez domova zaměstnání nalezne, je důležité, aby si ho co nejdéle udržela a zařídila si bydlení, aby byl tento návyk snáze osvojen a zachován. Velká část bezdomovců, která pracuje, si své bydlení i přes nalezené zaměstnání nemůže dovolit, v této situaci pro ně může být vhodné obrátit se na některá zařízení, která bydlení či přespávání poskytují (např. noclehárny).

Většina bezdomovců si uvědomuje, že práce je společenská hodnota a tlak společnosti po nich chce, aby začali pracovat. Jenže jsou po fyzické, emoční i mentální stránce pobytem na ulici ovlivněni natolik, že nejsou aktuálně schopni práci zvládnout. Proto je důležité se nejprve zaměřit na sociální fungování osob bez přístřeší, aby byli schopni účastnit se pracovního trhu (Marek 2012, s. 21–24).

Nezaměstnanost má jistou spojitost s ohrožením zdraví jedinců bez práce a může vyvolat až patologický stav. Vzhledem k působení stresu, který se v nezaměstnanosti může jako jeden z jevů objevit, je u některých jedinců zvýšena pravděpodobnost užívání psychoaktivních látek nebo propadnutí gamblerství. Mnohdy je nezaměstnanost i jedním z činitelů přispívajících ke zvýšení rizika sebevražedného jednání, které může být reakcí na bezvýhodnou situaci (Vágnerová 2004, s. 743).

6.2 Závislosti

Velká část bezdomovců je společností shledávána závislými a to především na alkoholu. Nelze ovšem říci, že jsou všichni bezdomovci alkoholiky, neboť i mezi touto cílovou skupinou se nacházejí občasní konzumenti a abstinenti, které společnost vídá často popíjet alkoholické nápoje na veřejném místě (vzhledem k absenci bydlení) a považuje je za alkoholiky.

Zatímco závislé uživatele alkoholických nápojů můžeme zařadit spíše do věkové kategorie starších bezdomovců (nad 30 let), mladší lidé bez domova inklinují více k drogám. U alkoholu si lze vytvořit závislost i za několik let, kdežto po užití drog vzniká závislost v mnoha případech již po jedné dávce. Alkohol je pro bezdomovce snáze dostupný, proto je těžší si od něj odvykat, ale čím déle bezdomovec abstínuje, tím bývá obvykle riziko k návratu pití menší.

U drogově závislých je abstinence v určitých situacích pravděpodobnější oproti abstinování u alkoholiků, z důvodu nelegálního držení drog a tajného užívání, ale ne vždy to tak bývá.

Většina zařízení nabízejících sociální služby vstup pod vlivem návykových látek nebo v podnapilém stavu zakazuje s následným vyloučením. Alkohol je u klienta rozpoznán po dechové zkoušce, ale nitrozilně podané návykové látky se prokážou až po delší době, odborník tak na první pohled užití drogy na klientovi nemusí poznat.

Mezi často využívané drogy bezdomovci patří marihuana, heroin jako nejtvrďší droga, pervitin, často užívaný mladšími lidmi a toluen, který přináší rychlý úpadek kognitivních funkcí a myšlení. U závislostí na drogách je nebezpečné šíření infekčních onemocnění (např. žloutenka) a to jak mezi narkomany, tak mezi odborníky, kteří se narkomanům snaží pomoci. (Marek 2012, s. 25–33).

6.3 Rozpad rodiny

Problémy spojené s rozpadem nebo disfunkcí v rodině úzce souvisí s bezdomovectvím a často bývají i jednou z jejích hlavních příčin. Jedinec, kterému selže opora ze strany sociálního prostředí nebo rodiny, bývá ochuzen i o pomoc v krizových životních situacích a musí se spolehnout sám na sebe, což ne vždy zvládne. Obecně je bezdomovectvím více ohrožena osoba, která žije osaměle bez partnera, na kterého by se mohla v krizi spolehnout, než pár žijící ve fungujícím manželství či potomek z úplné rodiny, oproti dítěti z rodiny, ve které o potomky pečuje pouze jeden rodič.

Na většinu lidí má krize v rodině jistý vliv a celkově může ovlivnit i úpadek osobnosti. K této situaci přispívá i vysoká rozvodovost, která přináší jak ekonomické, tak i psychické a sociální problémy a s nimi ohrožení ve formě existenční krize. V některých případech žena zůstává s dětmi ve společném bydlení, pořízeném s manželem, kdežto muž často rodinu

opouští a bydlení leckdy nachází v ubytovně nebo mu nezbyvá situaci vyřešit jinak, než pobý-tem na ulici.

Již v dětství se jedinec učí životní normy a hodnoty, které získává díky všem členům ro-diny, pokud nemá podporu ze strany rodinných příslušníků, může se u něj objevit špatné navazování vztahů v dospělosti a silnější sklon k narušenému sociálnímu fungování či přímo k bezdomovectví.

Rozvod rodičů má velký vliv i na dítě a nevyrovnání se s ním, se může projevit v budou-cím životě dítěte. Jako například v situaci, kdy si rodič, u kterého potomek zůstává v péči, na-jde nového partnera. Dítě partnera nemusí vždy dobře přijmout, uchýlí se k útěku, ztrácí se ro-diči z dohledu a přilne k partě s rizikovým chováním (Marek 2012, s. 33–36).

Vágnerová (2004, s. 749) ve své literatuře uvádí, že u některých osob bez domova bývá orientační rodina disfunkční, či neexistuje vůbec. Potomci v těchto rodinách bývají přehlíženi nedoceňováni a někteří i zneužíváni. Někdy se v těchto rodinách vyskytuje i násilí, po kterém jsou děti odejmuti, utíkají nebo je rodiče sami vyhání.

6.4 Dlouhodobý pobyt v ústavu či výkonu trestu

Vlivem dlouhodobého pobytu na ulici osoby bez přístřeší ztrácejí schopnosti pro uspokojení základních životních potřeb a nahrazují je jinými. Tento jev se projevuje i při ná-vyku na ústavní péči, kdy si jedinci žijící na uzavřeném místě v nadměrné míře zvyknou na daný režim. Problémem poté bývá sociální vyloučení, ztráta schopností jednat sám za sebe a nedůvěra ke společnosti.

Často se stává, že lidé v ústavním zařízení a osoby ve výkonu trestu považují uspokojování některých potřeb za samozřejmost. Klienti těchto zařízení dodržují určený řád potřeb, ale uspokojení potřeb dle vlastního uvážení jim není umožněno, nebo je to dokonce zakázáno.

Dlouhodobé pobývání v zařízení s ústavní péčí se může podílet na neznalosti orientace v pracovním trhu a ztrátě sociálních vazeb. Klienti ústavního zařízení nebývají motivováni k nepřetržitému výkonu, protože od nich nejsou očekávány.

Potencionální zaměstnavatelé si tyto osoby spojují s předsudky, proto jsou klienti často nuceni odejít do měst, kde je nikdo nezná, což se může zkomplikovat, klient nemá dostatečný příjem na zajištění bydlení, sociální vazby bývají také přerušeny.

V některých případech se stává, že se mezi lidmi bez domova ocitnou lidé s mentálním či psychickým postižením, s omezenými právními úkony, kteří se ze strachu odmítají obrátit na systém sociálních služeb.

Klienti v běžném prostředí ztrácejí jistotu, sociální postavení, které dlouho budovali a systém daných pravidel, střídající nové prostředí.

Účelem trestu vězněných osob je mimo jiné změna osobnosti, chování a myšlení, ale v některých případech bývá nesprávně zacílena. Stává se tak, že se osoby ve výkonu trestu stávají závislými na organizovaný způsob života a rezignují na samostatné jednání nebo přijímají hodnoty vězeňské subkultury (Marek 2012, s. 39–41).

7 Život na ulici

Život na ulici bezdomovcům každý den přináší překážky. Příkladem je sociální izolace, spojená s pocitem samoty nebo ztrátou soukromí. Pocit kompletního vyloučení neposiluje jen vědomí existence na okraji společnosti, ale i dezorientace v novém prostředí. Bezdomovci většinou ztratili své nejbližší, nemají se komu svěřovat, jsou odkázáni sami na sebe, na pokraji společnosti, která je většinou zavrhuje. Osoby bez přístřeší jsou vlivem této situace nuceni obstarat si důležité potřeby pro přežití sami. Shodují se, že nejhorší pro ně byly začátky života na ulici, protože nevěděli, na koho se mají obrátit. Mnohdy se stává, že si tak od stresujícího období ulevují vyššími dávkami drog nebo alkoholu.

Postupem času si někteří bezdomovci na svůj životní styl zvyknou, naučí se kde je jim poskytnuta základní pomoc a zúží své životní potřeby na minimum. Lidé, kteří se v situaci bez domova vyskytnou poprvé, se někdy raději přidružují k bezdomovcům zkušenějším, kteří mají svou hierarchii, normy a postoje, které nemusí korespondovat a ve většině případu ani nekorespondují se zákonnými a morálními pravidly společnosti. Zkušení bezdomovci nováčky uvádějí do nového životního stylu a nutí je k činnostem, které sami nechtějí vykonávat, ale vzhledem k postavení ve skupině si to mohou dovolit (krádeže, prodej drog).

Užíváním návykových látek mohou dávat bezdomovci najevo sžití se s novou skupinou a utvrzením své totožnosti. Komunita nově příchozí bezdomovce ovlivňuje, předává jim své postoje a nezkušení bezdomovci tak pocíťují sounáležitost.

Pro bezdomovce je nejtěžším obdobím doba prvních dvou let a po přežití tohoto časového úseku bez domova je pravděpodobnost návratu do běžné společnosti čím dál nižší (Vágnerová 2013, s. 68–71).

7.1 Získávání prostředků pro obživu

Nejdůležitějšími potřebami pro bezdomovce jsou strava, pocit bezpečí a možnost přenocování. Tyto nezbytnosti jsou nabízeny organizacemi, zaměřujícími se na danou cílovou skupinu. Stává se, že bezdomovci služby různých organizací nechtějí využívat, protože se neradi setkávají s ostatními bezdomovci, vzhledem k jejich chování nebo připomínce vlastního selhání.

Pokud se žádná organizace, ani podobná pomoc v okolí bezdomovce nenachází, stravu a další věci lidé bez domova často hledají mezi odpadky v kontejnerech nebo i je zajišťují žebráctvím, krádežemi, prodejem drog či nabízením sexuální služby (Vágnerová 2013, s. 72–73).

7.1.1 Výběr odpadků z kontejnerů

Bezdomovci svůj nedostatek přísunu stravy a potřebných věcí mohou řešit prohledáváním a vybíráním odpadkových košů a kontejnerů. Při této činnosti nemusejí být v kontaktu s druhou osobou, což by vedlo k ponížení, jako je to u žebrání, ale i přesto je pro ně tento způsob obživy nepříjemný. Mohou si představit poukazování na to, že se spokojí s něčím, co druhá osoba označila za nepotřebné a vyhodila do kontejneru.

Obživa ve formě stravy se nachází i mezi vyřazenými potravinami obchodů a restaurací, což je přijatelnějším způsobem obstarání si jídla, například oproti krádežím.

Výběr jídla z popelnic je pro některé bezdomovce způsobem přežívání snižující sebeúctu, jiní ho vnímají jako snadnou formu obživy.

Při výběru popelnic si někdy bezdomovci svou situaci, kdy cítí stud, usnadňují užitím drogy nebo chozením až v nočních hodinách, kdy je nikdo nevidí (Vágnerová 2013, s. 73–75).

7.1.2 Žebrání a sběračství

Žebrání pro bezdomovce představuje kontakt s druhou osobou, což ne každý akceptuje. *Je přímou interakcí, v níž bezdomovec demonstruje svou ubohost a závislost na benevolenci těch úspěšnějších.* Některým bezdomovcům se zdá být žebrání horším způsobem obživy, než krádeže a považují ho za ponižující. Bezdomovci žebráním obvykle získávají alkohol, cigarety, někdy i zdroj ve formě peněz. Žebrající lidé často u svých spoluobčanů vzbuzují soucit a mohou si tak přijít až na částky, které vystačí na pořízení základní obživy pro přežití.

Sběračství je jedním z nejpřijatelnějších způsobů získávání prostředků k přežití na ulici. Lidé bez domova nasbírané věci v jejich okolí využívají sami pro sebe nebo je prodávají. Lze nalézt například oblečení, nábytek nebo elektroniku, kterou se poté prodávají v zastavárnách nebo vetešnictvích. Častý je i sběr skleněných lahví od nápojů, za které získávají nazpět měnu (Vágnerová 2013, s. 75–76).

7.1.3 Krádeže

Krádeže jsou pro část bezdomovců přijatelné, vzhledem k tomu, že jsou spojené s uloupením si něčeho, co bezdomovec potřebuje, na co má z jeho pohledu právo. Nemalá část bezdomovců byla zvyklá krást ještě před ztrátou obydlí, ať už v dětství, či dospívání. Bezdomovci, kteří dříve nekradli a začali až v období spojeném se ztrátou domova, obvykle považují krádeže za jediný způsob přežití na ulici.

Někteří přiznávají své krádeže v malé míře pouze pro vlastní potřebu, hodnota jejich ukradených věcí bývá nízká a výdělky z krádeží jim nevydrží delší dobu, protože nejsou naučeni se jměním zacházet a šetřit si ho do budoucna, další vysoké výdaje jdou u některých jedinců na pro ně potřebné drogy a alkohol. Bezdomovci se více uchylují ke krádežím směrem k supermarketům, neznámým společnostem a státu, protože se jim zdají být přijatelnější, než okrádat konkrétního člověka, ale ne ve všech případech, jelikož se stává i to, že bezdomovec okrade svého rodinného příslušníka. Přijetí krádeží jako formy obživy může být chápáno i jako ztotožnění se s identitou nové komunity bezdomovce, i přes nesouhlas s touto normou

v běžném životě. Bezdomovec dává své subkultuře najevo, že k ní chce patřit a postupem času si na tento životní styl zvykne.

Někteří bezdomovci dávají raději přednost jiným způsobům přežívání a krádeže považují za příliš rizikové, bojí se důsledků a problémů, které by mohly nastat, jiní naopak krádež považují za vzrušující aktivitu, plnou dobrodružství.

Navzdory značné toleranci ke krádežím je bezdomovecká komunita trochu jiná, než jsou různé subkriminální skupiny. Převažuje zde pasivita a rezignované přežívání, neschopnost plánovat a pak svůj plán realizovat. Lidé bez přístřeší obecně většinu záležitostí řeší spíše z pozadí a o věcech nepřemýšlí příliš dopředu, podobně je to i s krádežemi, obživu v této formě vyhledávají pod vlivem alkoholu a drog. (Vágnerová 2013 s. 76–81).

7.1.4 Prostituce

Prostituce je jevem, při kterém ve většině případů bezdomovci ztrácejí svou úctu, proto ji k obživě využívají jen pokud nelze jednat jinak. Prostituci si jako formu obživy vybírají převážně ženy a to obvykle skupina drogově závislých. Sexuální služby patří mezi prostředky, díky kterým lze získat nejvíce peněz snadnou, ale ponižující cestou.

S prostitucí nabízenou muži se setkáváme pouze zřídka, mnohdy se jedná o muže mladší, s orientací homosexuální nebo bisexuální (Vágnerová 2013, s. 81, 84).

7.2 Sociální služby pro osoby bez domova

Sociální systém služeb je rozdělen na tři skupiny dle úrovně pomoci. První (nejnižší) stupeň zahrnuje terénní práci, poté následují nízkoprahová střediska a třetí skupinou jsou pobytové služby. Úrovně služeb odpovídají i výši sociální kontroly a zvyšujícím se požadavkům na klienta. Klient by se měl pomocí sociálních služeb naučit, jak fungovat ve společnosti.

Terénní sociální práce, je práce v terénu na ulici, která spolupracuje s dalšími sociálními službami. Výhodou pro klienty je, že je prováděna v jejich přirozeném prostředí, kdy za nimi pracovníci dochází. Terénní služby bývají prvními službami, se kterými bezdomovci přicházejí do kontaktu, informují o nabídce dalších sociálních služeb a rizicích spojených se životem na ulici. Terénní služby často nabízejí programy pro další cílové skupiny, jako jsou osoby drogově závislé, homosexuální prostituti a prostitutky.

Nízkoprahová zařízení jsou spojena se službou zaměřenou na klienty, kteří nevyhledávají formální (oficiální) podporu, ale přesto hledají pomoc a to v prostředí, co nejvíce podobném tomu, na jaké jsou sami zvyklí. Nízkoprahová zařízení bývají snadno dostupná, ale kapacita center někdy nebývá dostatečná. Pobytové služby jsou zacíleny na naučení se života v běžné společnosti, bez pozdějšího využívání těchto služeb. Od klienta je očekávána vyšší forma spolupráce a plnění individuálního plánu sestaveného sociálním pracovníkem. Pobyt bývá časově omezen. Služby jsou uspořádány způsobem postupování v úrovních bydlení, klient z noclehárny může přejít do azylového bydlení, poté pokud splňuje určité podmínky do domu „na půl cesty“ nebo ubytoven a sociálního bydlení (Vágnerová 2013, s. 306–311).

7.3 Bydlení, přespávání a další potřeby

I lidé bez domova potřebují trávit čas v prostoru, kde mají své zázemí a to převážně v noci, kdy je důležité nebýt nikým ohrožen. *Ve dne je eliminace soukromého prostoru méně stresující, protože jej dočasně opouští většina lidí.* Bezdomovci žijící na ulici mívají své osobní věci, o které mohou být připraveni krádeží. Své přechodné místo pro bydlení si vybírají podle svých možností nebo podle přijatelnosti daného, většinou alespoň částečně uzavřeného prostoru. Pokud se bezdomovci rozhodnou přežít venku, na otevřeném prostoru, bývá to spíše nouzovým řešením, na přechodné období, přijatelněji v létě, než v zimě, kdy hrozí bezdomovci umrznutí (Vágnerová 2013, s. 85–87).

Lidé bez domova se mohou rozhodnout navštěvovat některá zařízení, určená pro denní pobyt nebo přespávání a další nabízené činnosti. Jedním z těchto typů jsou noclehárny a ubytovny, patřící mezi dražší formy bydlení, kde se ale musejí dodržovat určitá pravidla, což ne všichni akceptují. Překážkou bezdomovců pro pobyt v ubytovně může být nevhodné chování, porušování řádu stanoveného zařízením, nedostatek financí nebo nezaplacené dluhy z předchozího pobytu. Problémem, díky kterému zavrhnou pobyt v těchto zařízeních, mohou být nepřátelské vztahy s ostatními klienty, porušování pravidel zařízení ve spojení s nedodržováním základní osobní hygieny (Vágnerová 2013, s. 90–91).

Další služby poskytované v sociálních zřízeních bezdomovcům v rámci bydlení, přespávání nebo trávení času přes den a další pomoci, jsou: nízkoprahová denní centra, azylové domy, již zmíněné noclehárny a domy na půl cesty. Zařízení jsou odlišná v požadavcích na klienty a rozsahem služby. Některá z nich mohou sloužit víceúčelově, v jedné budově se na-

chází více místností jako například noclehárna pro přespávání a nízkoprahové centrum pro trávení času přes den, klienti tyto služby mohou využívat pro momentální potřebu i dlouhodoběji (Průdková, Novotný 2008, s. 42).

7.3.1 Nízkoprahové denní centrum

Nízkoprahové centrum slouží klientům bez domova k trávení času v příjemném prostředí, kde se mohou za nižší cenu stravovat, vykonávat hygienu a kde bývá možnost ošacení případně vyprání a vyžehlení prádla. Vstup není povolen lidem pod vlivem návykových látek a alkoholu, ani infekčním pacientům, před příchodem je každý z klientů seznámen s řádem centra.

Pracovníci zde lidem bez domova poskytují odborné poradenství a v případě akutních problémů krizovou intervencí. Centrum je pro klienta přínosem ve zlepšení kontaktů s institucemi, v pomoci k zařizení formalit a dokladů nebo v posilování či obnovení rodinných vztahů (Průdková, Novotný 2008, s. 43).

V Liberci se nachází Nízkoprahové denní centrum Naděje, které patří mezi ambulantní služby. Centrum pomáhá lidem, kteří ztratili bydlení, poskytuje základní potřeby a služby, aby se jeho klienti mohli začlenit zpět do běžného života.

Cílovou skupinou jsou lidé od 18 let, v problémové životní situaci (problematické vztahy, ztráta zaměstnání, nedostatek financí pro běžný život, propuštění z výkonu trestu odnětí svobody či po opuštění ústavní péče), spojené se ztrátou bydlení nebo v bydlení nevhodném.

Centrum klienta může odmítnout a to v případě nedodržování vnitřního řádu zařízení, pokud je nebezpečný dalším lidem v zařízení nebo jinak porušuje pravidla.

Lidé v centru naleznou pomoc při hledání ubytování, sociální a psychologické, poradenství. Mohou zde vykonat osobní hygienu. Pracovníci je doprovázejí na příslušný úřad, je zde nabídka stravy spolu s možností její přípravy, pro osoby věřící centrum poskytuje křesťanské duchovní služby. Klienti nejsou ochuzeni ani o možnost ošacení, vyprání prádla či uschování financí v pokladně, které je pro osoby bez domova důležité vzhledem k nepřetržitému pobytu na ulici a hrozbě krádeže.

Pracovníci s klienty sestavují individuální plán, na jehož základě jsou jim bezplatně poskytovány služby centra. Jediná zpoplatněná služba je praní osobního prádla, a to částkou 20 Kč (Naděje: Nízkoprahové denní centrum 2016).

7.3.2 Noclehárna

Noclehárny jsou určeny pro potřebu přespání, používání hygienických prostředků získání stravy za poplatek, či jako bezplatná služba. Noclehárna je většinou poskytována na jednu noc, ale lze ji využívat opakovaně. *Klient z ní ráno odchází a vrátit se může zase večer. Cílem je, aby se přes den snažil řešit svou sociální situaci a nesklouzl k celodennímu lenošení na noclehárně.*

Noclehárny zakazují příchod lidem ovlivněným alkoholem a drogou, nepřipustné je i agresivní chování. Z preventivních důvodů se klienti při vstupu prokazují dokladem a podepíší formality týkající se osobních údajů, zároveň také prokazují, že netrpí infekčním onemocněním.

Po nástupu je klientům nabídnuto oblečení a ložní prádlo, mohou si uložit své cennosti a pracovník jim přidělí lůžko, k dispozici je i hygienický servis. Obvykle v jedné místnosti přespává i několik klientů najednou.

Klientům je nabízena odborná pomoc ve formě poradenství spolu s nabídkou kontaktů na další zařízení určená pro osoby bez domova. Pracovníci pomáhají klientům s uplatněním práv a znalostí povinností. Pobyt v noclehárně přes noc se pohybuje okolo 30ti Kč (Průdková, Novotný 2008, s. 44).

V Liberci se nachází noclehárna ve čtvrti Kateřinky. Jedná se o noclehárnu pro muže, kde je kapacita 24 lůžek po přespání. Klientům je nabídnuto mimo lůžka i sociální poradenství, osobní hygienický servis a možnost vyprat si osobní prádlo. Cílem služby je usnadnění překonání noci, dodržování osobní hygieny a poskytnutí informací v problémové situaci.

Přenocování je zpoplatněno od 20ti Kč do 50ti Kč, dle délky pobytu, čím delší pobyt, tím vyšší cena, další služby jsou bezplatné. Noclehárna spolupracuje s Nízkoprahovým denním centrem Naděje v Liberci (Naděje: Noclehárna pro muže 2016).

7.3.3 Azylový dům

Azylové domy jsou určeny pro dlouhodobější pobyt, na dobu několika týdnů až měsíců, během které se předpokládá návrat jedince do společnosti nebo alespoň úsilí o změnu životní situace. Od klienta je vyžadováno dodržování více povinností a formalit než v noclehárně. *Azylový dům není levná ubytovna, klient musí vykazovat snahu postavit se na vlastní nohy, získat sociální suverenitu.*

S klientem je po příchodu do azylového domu mimo zaznamenání důležitých osobních údajů vytvořen individuální plán, spolu s vysvětlením nabídky poskytovaných služeb. Individuální plán obvykle obsahuje cíle a úkoly, které klient pomocí pracovníka ve smluvený termín plní (nalezení zaměstnání, získání bydlení, zaplacení dluhů, atd.). V azylových domech se dbá na soběstačnost, pobyt si klient částečně hradí sám.

Oproti noclehárně je v azylovém domě méně klientů na pokoji a tím větší soukromí. Klientům je nabízeno praní prádla, trávení volného času (TV, PC), vaření, čtení knih. V azylovém domě se nachází i místnost pro návštěvníky klientů, kteří se v objektu nemohou běžně pohybovat, pokud nejsou ubytovaní. Cena za noc se pohybuje okolo 50ti Kč, k dispozici jsou klientům pracovníci poskytující okamžitou pomoc a sociální poradenství. Pracovníci azylových domů spolupracují s rodinou klienta a dalšími odborníky jako jsou lékaři, úředníci, zaměstnavatelé, pracovníci vězeňské služby, atd.

Další možností azylového bydlení jsou azylové domy pro matky s dětmi, nacházející se u mateřských a základních škol. Cílovou skupinou jsou těhotné ženy a matky bez partnera s malým dítětem v krizové situaci. Každá žena s dítětem má svůj pokoj, k dispozici jí je kuchyň, místnost pro trávení volného času a pokoj pro děti, kde si mohou hrát, samozřejmostí je i koupelna s pračkou. Pracovníci, kteří jsou klientkám k dispozici, dbají na potřeby dítěte i matky. V České republice doposud nebyl otevřen azylový dům pro muže s dětmi. Pokud chce žena bydlet s partnerem, je to otázka vedení azylového domu pro matky s dětmi, zda pobyt muži s partnerkou zprostředkuje (Průdková, Novotný 2008, s. 44–46).

V Liberci se nachází Azylový dům pro muže SPERAMUS, patřící pod společnost Návrat, o. p. s., který si za svůj cíl zvolil prevenci sociálního vyloučení osob v nepříznivé sociální situaci, která je spjata se ztrátou bydlení. Azylový dům své klienty individuálně motivuje ve zlepšení jejich problémové situace. Mezi obecné cíle pracovníci azylového domu zařadili

zmírnění negativních dopadů situace svých klientů, kladnou změnu jejich životní situace a návrat, či přiblížení se začlenění do běžného života. Dlouhodobým cílem azylového domu je připravení podobné služby pro ženy, na Liberecku, která zde chybí (Návrat, o. p. s. Azylový dům SPERAMUS 2016).

7.3.4 Dům na půl cesty

Domy na půl cesty jsou cíleny na klienty do 26ti let, po opuštění výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, případně i mladé lidi propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Klienti domů na půl cesty se nacházejí na pomezí nezávislého života a vazbou k institucím. Pracovníci s každým klientem vytvářejí individuální plán tak, jako v jiných zařízeních, seznamují je s chodem zařízení a sdělují jim, jaká mají práva a povinnosti. Důležité je, aby klient domu na půl cesty studoval nebo pracoval. Klienti na začátku stvrzují podpisem smlouvu o ubytování, kde je stanoveno, na jakou dobu v zařízení setrvají (obvykle 6–12 měsíců), smlouvu lze prodloužit. Dům je vybaven samostatnými pokoji se základní výbavou, spolu se společenskou místností. Klienti se učí základním dovednostem, jako je praní, žehlení, vaření, atd.

Pomáhá jim i sociální pracovník ve formě krizové intervence, poradenství a další pomoci s hospodařením jako v běžné domácnosti.

Je důležité vědět, že žadatel o službu denního centra si málokdy najde cestu do tohoto zařízení sám, nutná je tedy úzká spolupráce mezi domy na půl cesty a dětskými domovy, výchovnými ústavami a dalšími zařízeními, ze kterých mohou mladí lidé do domů na půl cesty přicházet (Průdková, Novotný 2008, s. 48).

I v Liberci se nachází služba pomáhající mladým lidem ohroženým ztrátou domova a zázemí, Dům na půl cesty v Liberci, realizovaný organizací Most k naději. Služba se snaží o realizaci rodinného prostředí, cílové skupině mladých lidí (ženy i muži do 26 let), po opuštění ústavního zařízení a institucí (výchovné a diagnostické ústavy, dětské domovy) a propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Zaměřuje se na ubytování, poskytuje terapii, snaží se o začlenění klientů do společnosti a pomáhá s osobními záležitostmi.

Hlavním cílem je zmírnění procenta sociálně vyloučených lidí v nízkém věku, uplatnění v profesním životě a celkové zabezpečení. Individuální plánování je mimo jiné zaměřeno na vzrůst sociálních dovedností a zlepšování životní úrovně (Most k naději 2016).

7.3.5 Squat

Pokud lidé bez domova nemohou nebo nechtějí využívat poskytované služby ze strany společnosti, obývají squaty. Za squaty jsou považovány opuštěné budovy, v dezolátním stavu, které nejsou obývány běžnými nájemníky. Bezdomovci tyto budovy vyhledávají jako provizorní řešení, ale nakonec se zde často ubytují na delší dobu. *Na squat se člověk dostane buď tak, že si sám nějaký najde, anebo mu někdo nabídne, aby u něho přespával.* Tato obydlí jsou charakteristická pobytem i několika neznámých lidí najednou (až desítky osob), což zvyšuje pravděpodobnost okradení a další kriminality mezi obyvateli. Lidé si ve squatech vaří na zapáleném ohni, což může vést k vyhoření squatu. V opuštěných budovách chybí soukromí a většinou v nich není tekoucí voda či elektřina. Obyvatelé squatů pozitivně vnímají to, že se mají kam vracet a nepřežívají v chladném období venku, obývají prostor, který mohou nazývat domovem a nemusí se často stěhovat.

Někteří squateři se snaží svá místa k bydlení uklízet a vylepšovat nalezeným nábytkem, jiní o čistotu nedbají a tak není neobvyklé, že se v jejich příbytcích vyskytují hlodavci, hmyz a další živočichové.

Ani bydlení ve squatu není pro bezdomovce jistotou. Je totiž nezákonné. Pokud bezdomovce příslušné orgány objeví, jsou donuceni svá obydlí opustit (Vágnerová 2013, s. 91–94).

EMPIRICKÁ ČÁST

8 Výzkumné metody a výzkumný vzorek

Výzkum bakalářské práce je rozdělen na dvě části. První část je zacílena na získávání informací pomocí rozhovorů, které vedou k popisu života osob bez přístřeší z pohledu samotných bezdomovců. Respondenti jsou rozděleni na osoby bez přístřeší užívající služby Nízkoprahového denního centra Naděje Liberec (pět osob) a osoby bez domova, se kterými se autorka práce setkala přímo na ulici v Liberci (čtyři osoby). Druhá část výzkumu se zabývá některými tématy s dotazy mířenými k odborným pracovníkům, kteří se v profesním životě zabývají cílovou skupinou osob bez přístřeší (pět odborníků).

Metodou získávaných informací je řízený rozhovor, s hledáním kvalitativních výsledků.

8.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zmapovat současnou situaci bezdomovců v Liberci, prozkoumat, jaká jim je poskytována pomoc a zda ji lidé bez přístřeší přijímají.

Autorka práce se ve výzkumu mimo jiné zaměřuje na předešlé zázemí osob bez domova, příčiny bezdomovectví, způsoby získávání obživy pro přežití na ulici, bariéry bezdomovců v návratu do běžné společnosti, jejich budoucnost, atd.

Součástí výzkumu je zkoumání, zda se liší názory osob bez domova a odborníků na některá témata v problematice bezdomovectví.

9 Rozhovory s klienty Nízkoprahového denního centra Naděje v Liberci

První část rozhovoru, vedená s klienty Nízkoprahového denního centra Naděje v Liberci, má stanoven hlavní cíl, a to získávání informací od cílové skupiny o zkušenostech s bezdomovectvím. Klienti, kteří odpovídají autorce práce na předem připravené dotazy, jsou vybíráni na základě doporučení pracovníků centra, vzhledem k jejich oboustranné dlouhodobé známosti a znalosti povah klientů. Každý z klientů služby podal verbální souhlas k zápisu od-

povědí z vedeného rozhovoru a po chvíli opadnutí studu většina z nich se vstřícností odpovídala. Pro cílovou skupinu centra se autorka rozhodla z důvodu ochoty pracovníků i klientů a působení přátelské atmosféry v zařízení. Nízkoprahové centrum Naděje autorka bakalářské práce navštívila ve dnech od 22. 2. 2016 do 4. 3. 2016, při výkonu odborné praxe, kdy mohla pozorovat chování, osobnost a projevy klientů. Důvěra klientů se vůči její osobě den ode dne zvyšovala, s čímž stoupalo i sdělování důvěrností a projevování klientů. Výzkumným vzorkem je pět klientů, informace jsou doplněny o informace ze spisových záznamů a individuálních plánů klientů.

Autorka práce si je vědoma, že zjišťování o vyhledávané pomoci respondenty Nízkoprahového denního centra Naděje v Liberci může být zkresleno, vzhledem k rozhodnutí zodpovídat za řešení své situace, ale toto zkreslení nevnímá za významné.

9.1 Pan H.

Pan H. je již šestým rokem klientem Nízkoprahového denního centra Naděje v Liberci, kam se dostal jako jeden z jeho prvních uživatelů, na základě propagačního letáku. Patří mezi skupinu skrytých bezdomovců, na první pohled není jeho životní styl zjevný. Narozen v Bohumíně, nyní ve věku 49 let, po odchodu ze zaměstnání v oboru celní služby dlouhodobě nezaměstnán. Klient pochází z rodiny, kde vyrůstal s matkou, zdravotně postiženým otcem a čtyřmi sestrami. Po smrti matky se o otce sám staral, sestry mu v péči občasně pomohly.

Příčin, které způsobily odchod na ulici, bylo několik. Klient se rozvedl s manželkou, zanechal jí byt, své úspory a byl donucen odejít ze zaměstnání. Na všechny tyto problémy mělo vliv i požívání alkoholu ve vyšší než běžné míře. Postupem času se nadměrné užívání projeвило jako alkoholismus, který klient sám přiznává. Před několika měsíci se pan H. obrátil na ambulantní službu protialkoholní léčby, které bylo doposud neúspěšné.

Pan H. je rozvedený, má syna a dceru, se kterými není v kontaktu. Další rodinné kontakty byly přerušeny, v dohledné době se je nechystá navozovat. Strava, ošacení, osobní hygiena, praní osobního prádla a další základní potřeby má zajištěny v nízkoprahovém centru, vedlejší příjmy jsou získávány formou žebrání a sběru papíru, dávky klient nepobírá, na úřadu práce není registrován. Na noc klient dochází do noclehárny ve čtvrti Kateřinky, spolupracující s nízkoprahovým centrem Naděje v Liberci.

Krátkodobým cílem je v individuálním plánu klienta zajištění dokladů totožnosti a dlouhodobý cíl je zaměřený na hledání zaměstnání případně i v jiném městě, nejpravděpodobněji v Českých Budějovicích, kam by se pan H. rád vydal po naspoření dostačujícího obnosu, který by vystačil na cestu a pobyt v cizím městě na první dny. Klient během života pobýval v několika městech České republiky, ale i v zahraničí.

Vedení rozhovoru s respondentem vzniklo na doporučení pracovnice centra, která klienta znala a věděla, že se svůj životní příběh neostýchá vyprávět a na kladené otázky bude vstřícně odpovídat.

Na otázku, týkající se rodného města a dřívějšího zázemí, odpověděl: „Z Bohumína, staral jsem se o otce, byl ochrnutej na horní polovinu těla. Sestry mi pomáhaly, ale hned volaly, kde jsem, abych už přišel a postaral se, maj svoje rodiny, taky se moc nechtěly starat. Pak jsem jel do Kolína, před osmi lety, tam jsem pracoval a máma umřela. Potom jsem odešel do Prahy, tam jsem byl taky v Naději. Pak jsme jeli do Španělska, tam jsme byli na sběru, sbírali jsme ovoce, ve Španělsku jsou hodný lidi, ne jako tady. Pak jsem šel sem před šesti lety a teď pojedou do Českejch Budějovic, až našetřím.“

Na otázku zlomové situace a příčiny odchodu na ulici odpověděl: „Rozved jsem se s manželkou, nechal jsem jí půl milionu, byla podnikatelka, mám dvě děti, ty sem nechal u ní, kluka a holku, k tomu jsem ztratil práci, byl jsem celník. Nechápal jsem, jak se to může stát, bejt bezdomovcem a pak se to stalo. S dětma se nevidím. Alimenty jsem neplatil, žena řekla, že když jsem jí nechal ty peníze, tak platit nemusim.“ Odpovědi na otázku, zda se chce s dětmi ještě setkat, se vyhýbal, raději se rozhovořil o svých cestách.

Po dotazování na formu získávaných prostředků se klient rozmluvil o žebrání a sběru papíru: „Já žebrám, ale nesmíte se bát, nesmíte tam jenom tak stát. Potom sbírám papír, to si vydělám i dvě stovky za den. Dřív sem bral i železo a měď, to ale teď nemůžu, nemam účet a za složenku to nedám. Tuhle jsem našel tisícovku, tak sem udělal guláš. Vaření to já mam rád.“

Klient žádné další služby nevyužívá, ani využívat nechce, nemá o nich žádný přehled, do budoucna mu bylo sociálním pracovníkem doporučeno zařídit si doklady totožnosti, klient ale tvrdil, že je nepotřebuje.

Pan H. by na svém dosavadním životním počínání nic neměnil, pouze by přátelům neřekl o svém nelegálním zaměstnání, které mu po nahlášení způsobilo vyřazení z úřadu práce, v budoucnu chce odcestovat do Českých Budějovic, jak již bylo zmíněno, poté si najít zaměstnání, co bude následovat dále, neví.

9.2 Pan P.

Pan P., ve věku 45 let, je vyučený zedník. Pochází ze Slovenska, odkud odešel v roce 2012 po vyřazení z úřadu z práce. Z jeho pohledu odchod na ulici způsobila událost, kdy prodal svůj byt a odcestoval s kamarádem ze Slovenska do Jablonce nad Nisou za předem sjednanou dohodou o pracovním poměru. Smluvená dohoda a poskytnutí zaměstnání nebyla dodržena, pan P. byl nucen přespávat na ubytovně, za kterou nemohl zaplatit. Poté se přesunul do Liberce, kde se pokusil bez větších úspěchů najít další zaměstnání. Nyní přespává ve squatu, s dalšími čtyřmi lidmi, kde mají kamna a prý jim nic nechybí, dříve přespával na lavičkách, stravu nacházel v kontejnerech s odpadky.

Poslední zaměstnání navštěvoval před dvěma měsíci v Mimoni, kde stavěl obrubníky. Pracoval by rád, ale většina zaměstnání se mu zdá nezajímavých. Další dohodu o pracovním poměru má sjednanou za měsíc, také v Mimoni. Klient vymýšlí různé vynálezy a strategie pro snazší obživu na ulici, které mu usnadňují práci. Jeden z jeho výrobků je uveden v příloze 4, vynález slouží k jednoduššímu vyhledání a podání vratných lahví z kontejneru s tříděným odpadem.

Respondent dbá na osobní hygienu, odsuzuje ostatní bezdomovce za styl života typický povalováním se na ulici, nedbalostí a nezájmem o vlastní osobu. Podle pracovníků Nízkoprahového denního centra Naděje byl dříve sám takový a bojí se, že by se mohl ke svému životnímu stylu vrátit. Klient o těchto bezdomovcích říká: „Venku se ty lidi nemejou, smrdí, to já na to dbám.“

Ohledně své rodiny mluvil nejvíce o svém otci: „O 14. 2. 2015 mi zomrel otcino, tak som bol taký z toho, tak sme s kamarátom dali vínečko, pak bolo dobre.“ Poté klient přiznal závislost na alkoholu.

Na otázku, zda by se chtěl navrátit zpět na Slovensko k běžnému životnímu stylu, odpověděl: „Na Slovensko? Nemám prečo, nemám tam rodinu, iba vzpomínky. Ženu nemám, su to

bosorky, trikrát som sa zamiloval, jedna bola feťačka, tu som chcel z toho dostať, bol som v robotě na turnusy, nenechala toho, tak som ji vyhodil a děti nemám.“

Poté hovořil o svém bydlení ve squatu: „Člověk zažije veľačo, v mínus pětadvaceti stupních som spal pod mostom, měli sme spacáky, policajti nás kontrolovali, nemá to význam taký život, bez alkoholu to nemá cenu, někdy jsou situace, že bych si hodil mašli, kdyby tu nebyly holky (pozn.: pracovnice centra), ještě ta robota mě baví. Bol som na Kateřinkách (pozn.: noclehárna), ale ne, spát tam v osmi, to sem šel tenkrát radši pod most.

Na otázku ohledně formy získávaných prostředků k obživě řekl: „V kontáku se toho dá hodně najít, našel jsem peněženku, hodinky za tři tisíce, ty jsem dal kamarádovi a aj takto sa dá zarábať, vezmu lístky (pozn.: přepravní jízdenky MHD), vyčistím benzínem a prodávám za deset korun.“ Klient poté doplňuje: „Mal som po komančoch podmínku za bitku, ale nejsem na to typ, já nekradem, já keby som ukradol sirky, tak mě chytneu. Žijem ako žijem, keď to s tou robotou vyjde, tak bude dobre.“ Klient mezi rozhovorem odešel, vrátil s nalezenými šperky, které ve větším množství sesbíral během jedné hodiny v kontejneru (pro představu je v příloze č. 5 uvedena ilustrační ukázka). Šperky donesl ke známé prodavačce v obchodu s vetešnictvím, kde za ně utržil 50 Kč.

Po otázce, zaměřené na další službu, kterou by ještě ocenil, odvětil: „Už nič, mně stačí, že tu mám holky pracovníčky a můžu za nima do tepla, jídlo tu taky mam a to mi stačí.“

Na otázku ohledně budoucnosti odpověděl: „Len najít tu robotu.“

9.3 Pan R.

Dalším respondentem byl pan R., ve věku 48 let. Klient byl při rozhovoru výřečný, rád o svých zážitcích hovořil. Pochází z Chebu, kde žije jeho matka, otec zemřel (od té doby klient trpí depresi), je rozvedený, má syna, se kterým se příležitostně setkává.

Klient centra o sebe dbá, přespává v noclehárně a jeho životní styl není na první pohled zjevný (po dvou dnech od vedení rozhovoru, se situace změnila, klient z noclehárny odešel, z důvodu utracení všech příjmů a nezaplacení noclehu na další dny). Pan R. je vyučen v oboru elektromechanik, ovládá anglický jazyk a zajímá se o hudbu, v minulosti žil několik let v Anglii, kde byl zaměstnán a po našetření peněz by se tam rád vrátil.

Svou příčinu bezdomovectví vidí v nepříchodu nemocenské dávky, která mu prý po dobu dvou a půl měsíců nedorazila na jeho účet a situace se několikrát opakovala. Vedoucí zařízení však vidí jako příčinu i klientovu minulost ovlivněnou sklonem k patologickému hráčství a psychickou poruchou s maniodepresivními projevy. Pan R. je osobou bez domova již tři roky.

Na otázku ohledně zaměstnání pan R. odpověděl: „Teď kon nejsem zaměstnán, hledám práci, napsal jsem osm nebo devět nabídek, nikdo mi neodepsal. Jel jsem až do Hodkovic, zaplatil jsem cestu a do dneška se mi nikdo neozval. Ovládám toho hodně, umím na počítači, umím na internetu, umím i anglicky, ale nemám certifikát, takže je mi to k ničemu.“

Ohledně způsobu přežívání klient odpověděl: „Hlavně sběr teď převládá, ale to se mi taky moc nechce, je málo papíru a hodně lidí. Já to vlastně беру společnosti, okrádám ASU, to je její majetek. Jako dřív jsem to dělal tak, že jsem chodil na plazmu, dělal jsem k tomu dobrou věc, za hodinu odběru pět set, ale v krvi je poznat THC a taky mam zdravotní problém psychickýho rázu a to tam taky poznaj. Jo a občas sem vzal i brigádu přes práce.cz, tam jsou výplaty i denně.“

Klient žádné další služby nevyužívá, organizace zná, několik jich vyjmenoval, ale jejich služby by prý nevyužil. O Nízkoprahovém centru klient věděl již z minulosti, v Liberci žije přes dvacet let. Klient je registrován na úřadu práce.

Na otázku, jakou další službu by klient ocenil, odpověděl: „Nic nepotřebuju, já si pomůžu sám.“

Klient se často vracel k minulosti, do období života v Anglii, sám by rád vrátil zpět, situaci vidí jako řešení své existenční krize, ale brání mu nedostatek financí. Klient je schopný svůj měsíční příjem peněz utratit během jednoho dne (především za hru na automatech) a tak se nachází v koloběhu, ze kterého se nemůže vymanit. Bez nedostatku peněz se do Anglie nemůže vydat, ale zároveň přiznává, že si je nedokáže našetřit, i když už dostal několik šancí. Obvykle svůj obnos vydělaných peněz ukládá do pokladny Nízkoprahového centra Naděje, ale i přesto ho druhý den znovu vybere. Na otázku, jak vidí svou situaci do budoucna, sarkasticky odpověděl: „Dobře, budu na Kanárech.“

9.4 Pan V.

Pan V. se narodil před 45 lety v Liberci. Klient je vyučen v oboru zedník. Pan V. nepatří mezi sdílné klienty, na pokládané otázky odpovídal stručně, držel se tématu daných otázek, více je nerozváděl. Byl dvanáct let ženatý, z manželství má dva syny, jeden ze synů je také klientem Nízkoprahového denního centra Naděje v Liberci. Jako zlomovou situaci pro odchod na ulici uvedl ztrátu zaměstnání a těhotenství manželky s jiným mužem. Pan V. manželku po otěhotnění opustil, přestěhoval se k otci, ale ten ho po zjištění situace z domova vyhodil. Pan V. říká: „Když to fotr zjistil, že je manželka těhotná s jiným, vyhodil mě z baráku.“

Klient je osobou bez domova již pět let. Na otázku ohledně zaměstnání odpověděl: „Nepracuju, jsem na úřadu práce, beru sociální dávky a nemocenskou, jsem na neschopence, mam přerézány šlachy. Občas mam brigády, teď jsem zrovna od sedmi házel sních.“ (pozn.: sociální pracovník uvedl, že klient pobírá pouze existenční minimum 2200 Kč a o dávkách nemá přehled, poté uvedl, že má klient velké dluhy na výživném za dítě, situaci řeší s Probační a medi-ační službou).

Klient přespává ve squatu, v chatce, se svojí družkou a kocourem, ke kterému má vřelý vztah a rád o něm mluví.

Mezi zdroje přežívání uvedl: „Sbírám měď, to je můj zdroj, dávaj mi to hned na ruku, už mě znaj, mam tam kámoše.“

Klient žádné další služby nevyužívá, prý je nepotřebuje, se službou Nízkoprahového centra Naděje v Liberci ho seznámil jeho bratr. „O službách přehled nemáme, ani nechceme, vystačíme si sami s kocourem, žádný další služby nepotřebujem.“

9.5 Pan K.

Pan K. ve věku 50 let, je vyučen kuchařem. Má dvě dcery, s jednou z nich je v kontaktu s druhou v kontaktu není, protože se za otce prý nejspíš stydí. Je rozvedený, rodiče zemřeli, další sociální vazby nemá. Příčin, které způsobili klientovo bezdomovectví, je několik, v roce 2015 byl po pěti letech propuštěn z výkonu trestu, za trestnou činnost prodeje drog. Pan K. není zaměstnán ani veden na úřadu práce, nyní pobírá invalidní důchod, jiný příjem nemá. Klientem Nízkoprahového zařízení Naděje v Liberci je od července roku 2015.

Pan K. se k pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody vyjádřil takto: „Do vězení jsem se dostal, protože jsem zdědil byt a peníze, nevěděl jsem co s nima, tak jsem se chytil špatný party a prodával drogy. Vězení mi vlastně zachránilo život, uvědomil jsem si co dělám, ale psychicky to bylo hodně náročný. Ve vězení jsem abstinovat, beru sice antidepresiva, jsem teď ve fázi, kdy to psychicky nemůžu unést. Plnil jsem všechny podmínky, aby mě pustili dřív a nakonec mě pustili dřív o rok.“ Po propuštění z výkonu trestu neměl klient žádné zázemí, kam by se mohl vrátit, proto byl nucen zůstat na ulici. O příčinách odchodu na ulici hovoří takto: „Neměl jsem peníze, tak jsem zůstal na ulici, občas sem přespával venku, občas na noclehárně v Kateřinkách, ale všechno sebevědomí šlo dolu. Našel jsem si mrazák, tam jsem žil 42 dní bez jídla, jediný co jsem dělal, bylo to, že jsem si dal do igelitu sníh a ten jsem pil. Prožil jsem smrt zaživa. Chtěl jsem si zatopit, ale přidusil jsem se nějakýma hadrama. Pak do mě kopl nějaký chlap, já jsem už nemoh chodit ani dechat. Ten chlap chtěl, ať vypadnu, ale já se nemoh ani hnout, tak mi zavolal sanitu. Doktoři mi řekli, ať to rozhodím, ale já sem věděl, že je zle, že budu mít další infarkt, když to takhle půjde dál. Chovali se ke mně jako k hadru. Já se styděl mezi lidma, ale pak mě jednou našla paní a ta zavolala záchranku znova, konečně mě hospitalizovali. V nemocnici jsem byl čtyři měsíce, amputovaly mně prsty na nohou.“

K otázce ohledně způsobu, jakým se dozvěděl o Nízkoprahovém zařízení Naděje, řekl: „Z nemocnice mě převezli rovnou sem do Naděje, chtěl jsem ukončit svůj život, ale v Naději mi poradili, že je tady noclehárna v Kateřinkách, půjčil jsem tam někomu peníze, neměl jsem kartu, nemohl jsem k účtu a pak se zjistilo, že mam odstavený účet a na něm nic nemam. Nechtěli mi dát ani hmotnou nouzi, ale hrozila mi amputace nohou, tak mi ji nakonec dali a to mě zachránilo, protože jsem neuměl krást. Celou dobu jsem měl dostávat invalidní důchod, protože mam problémy se srdcem, ale neměl jsem doklady a měl jsem hodně dluhů.“

Klient žádné další služby nevyužívá, říká: „Vim, že Naděje mi dobře poradí, občas když jsem šel pro rady někam jinam, tak mi špatně poradili.“

Pan K. je jeden z mála klientů, kteří se snaží svou životní situaci zlepšit. V současnosti žádá o byt poskytovaný městem Liberec v programu prostupného bydlení a také splácí své dluhy vůči městu na jízdném. K otázce budoucnosti se vyjádřil takto: „Straním se ostatním klientům, s nikým se nebavim, nechci do toho znovu spadnout. Teď se snažim získatovej

byt, nový život, Naděje mě drží nad vodou, kdyby tu nebyla, tak bych skončil zase někde mimo. Nechci se na to dno vrátit.“

10 Rozhovory s bezdomovci žijícími na ulici

Druhá část rozhovorů s cílovou skupinou bezdomovců je směřována k lidem bez domova, žijícím na ulici. Na tuto cílovou skupinu se autorka zaměřila z důvodu jejího porovnání se skupinou bezdomovců využívající sociální službu. Lidem bez domova na ulici byly pokládány některé podobné otázky jako bezdomovcům užívajícím nízkoprahové služby v centru Naděje v Liberci, rozdíl je především v hledání odpovědi na to proč, nevyužívají sociální služby. Dotazování směřuje k předešlému zázemí před opuštěním domova, příčinám odchodu na ulici, prostředkům pro přežívání, apod. Výzkumným vzorkem jsou čtyři osoby bez přístřeší v Liberci, v předem nezmapovaném terénu, výběr respondentů byl náhodný.

10.1 Pan A.

Prvním respondentem z řad bezdomovců žijících na ulici je muž narozený na Slovensku. Pan A. (59 let) má tři dospělé děti, se kterými není v kontaktu. Na Slovensku má prý i zázemí, dům, ve kterém by mohl bydlet, který spolu s dalšími členy rodiny opustil. Do Liberce se vydal za prací. Osobou bez domova je po dobu čtyř měsíců, ale na první pohled je zjevné, že by se mohlo jednat i o roky, z důvodu zanedbání péče o fyzický vzhled a nedodržování běžných hygienických návyků. Pan A. přespává venku, noclehárnu již nenavštěvuje. Na úřadu práce není registrován.

Na otázku týkající se na příčiny odchodu z domova spojenou se začátky bezdomovectví respondent odpověděl: „Já sem přišel tady pracovat, já som kopač starý, krumpáč, lopata. Fyzická práca je strašná. Jako to vám potom řekne ten dotyčný, že ještě nedostal fakturu. Pak som byl hore na Kateřinkách, na noclehárně, aby som nemusel platit ubytovnu. Ani peníze sem tolik nemal, no mal sem je, ale málo. Spim venku, ať je zima, či teplo, či prší, či neprší.“

Respondent je nezaměstnaný, v nejbližší době očekává informace o slíbené nabídce zaměstnání, týkající se výkopových prací, ale není si jist, zda se poskytovatel pracovního místa ozve. Pan A. dodává: „No je to na černo, každý den daju sto, sto padesát korun na svačinu a každý pátek vás zaplatí za tolik metrů, kolik ste vykopali. Je nejhorší, když nejste ubytovaný

a pak máte jít z venku do práce. To je peklo horúce. Prídete, dostanete krumpáč, lopatu a makáte, makáte.“ Respondent by rád po získání výdělků ze zaměstnání znovu docházel do noclehárny.

Prostředky pro přežití pan A. získává v kontejnerech s odpady, říká: „Jsou také lidi, čo vyhazujú také dobré věci, že to není pravda. Seženete všechno, musíte jít, když nejíte, tak neujdete ani dvacet metrů. Starám se aj tady o každého, oni se staraj o mě, my sme také bezdomáci. Musíme držet spolu, kdybysme nedrželi spolu, tak to je o ničem.“

Sociální služby respondent nevyužívá, finanční prostředky získává na občasných brigádách. Respondent ví o Nízkoprahovém denním centru Naděje, ale jejich služby nechce využívat. Na otázku, proč mu tato sociální služba nevyhovuje, odpověděl: „Chodte tam a utečete za dva dny. Tam su hnusný bezdáci, vy tam přídete a oni si myslejí, že berete od něho, jeho zdroj, to není jeho zdroj, vy tam sedíte a oni sú také odpůrci. Jak by byli starý mazáci nebo něco. Já potom dostanu nervy, vyskočím přes stůl a roztrhám ho na cimprcampr a potom zas můžu jít sedět nebo něco. Vždycky se otočím a jdu pryč radši.“

Pan A. neví, na jaké další sociální služby by se mohl obrátit, myslí si, že nikdo o tuto cílovou skupinu nemá zájem a všichni lidé osoby bez přístřeší předem odsoudí. Ocenil by pomoc ve formě finančního příspěvku 1500 Kč, který by využil na zpáteční cestu do rodného Slovenska.

Na otázku ohledně budoucnosti odpověděl: Do budoucna? Já kdyby sem se dostal domů, moja manželka, neboštica umrela, já dostávám doma vdovské, ale na kartu, ale nechal som to, tam mam dceru, tak sem ji to dal, at' ona to drží doma všechno. Ona ví, kde sem, ale nemam na ní kontakt, nic nevim.“

10.2 Pan D.

Dalším respondentem je pan D., je ve věku 58 let, pocházející z Havlíčkova Brodu. Respondent vystudoval školu zaměřenou na zámečnictví, poté nastoupil na vysokou školu, kterou ze zdravotních důvodů nedokončil. Před několika lety pracoval jako důlní dozorce ve Zbýšově u Brna, odkud se kvůli rušení pracovních míst v dolech přestěhoval do Liberce. Nyní je osobou bez domova již desátým rokem, není zaměstnán, občasně vypomáhá za menší finanční obnos se zahradními pracemi. Přespává pod mostem s dalšími sedmi lidmi bez domova a říká, že je mezi nimi spokojen.

Ohledně příčin, které způsobili ocitnutí se bez domova, respondent vypráví: „Když sem se vrátil sem do Liberce, tak sem se nechal uchytit, jel sem s kolotočema do Ruska, byl sem tam deset let, jezdili sme prostě s kolotočema po Rusku. V té době jsem byl už ženatý, měl jsem jednu dceru a prostě sem je tady těch deset let nechal. Když sem se vrátil zpátky, já sem o tom nevěděl, přišel sem o byt, což mi prodala moje vlastní máma, tak sem bydlel potom na ubytovně. Naštěstí moje máma dostala náhradní byt, tak jsem bydlel u ní a začal jsem dělat distributora železa. Pak mě propustili, tak jsem zůstal bez zaměstnání. Peníze jsem měl ušetřený, co jsem přijel z Ruska, jenomže ty peníze došly a musel jsem se starat, tak jsem chodil po stavbách, práce všeho druhu. No skončilo to tak, že jsem onemocněl, byl jsem v nemocnici půl roku, a když jsem z nemocnice odešel tak už sem nesehnal práci. Teď jsem už deset let bez práce.“

Respondent se živí sběrem papíru a žebráním v kostele, kde ho již znají. Sám přiznává, že od místních někdy získá i stravu a ošacení.

Sociální služby nevyužívá, v budoucnu má v plánu přihlásit se na úřad práce, kde prozatím není evidován a tvrdí, že neví na koho by se mohl ve své životní situaci obrátit a žádat o pomoc. V minulosti navštěvoval Nízkoprahové centrum Naděje, kde byl jedním z prvních klientů a říká: „Já ještě s mym kamarádem jsme byli první dva, který to tam otvírali, jenomže potom prostě se začli chovat ty co tam pracujou, já je nebudu jmenovat, ale ty co tam pracujou sou největší, s prominutím, nebudu to jmenovat,...“

Na otázku své budoucnosti respondent odpovídá: „Do budoucna, jestli mi přijdou peníze z Ruska, který by měly přijít, tak si koupim nákej malinkej domeček, malou zahrádku, kočku, psa a končim, hotovo.“

10.3 Pan O.

Třetím respondentem je muž bez přístřeší pocházející s Polska. Komunikace s ním nebyla jednoduchá z důvodu jazykové bariéry. Pan O. (60 let) má v Polsku rodinné zázemí i svůj byt, ale domů se nemůže vrátit kvůli kriminální minulosti a hrozbě trestu. Dříve Pan O. pobýval na ubytovně, v současnosti již desátý měsíc přespává venku na ulici.

Jako příčinu odchodu z rodné země do České republiky uvedl rozchod s partnerkou a nedostatek financí. Respondent říká: „Mal sem se dobre, potom sem poznal cigánku, córku (dce-

ru) mi porodila, sebrala mi ju, odešla odě mě za jinym klukem, nechala mě a já přijel tady do Liberce. Já do Polska se nemůžu vrátit, nemám ani korunu.“

Pan O. získává prostředky pro přežívání z kontejnerů s odpadky a žebráním. Na úřadu práce registrován není z důvodu nelegálního pobývání na území České republiky (respondent nemá povolení k pobytu) a tudíž nemůže být ani legálně zaměstnán.

Sociální služby nevyužívá, zná pouze Nízkoprahové denní centrum Naděje, ze kterého byl prý po dvou dnech vykáván. Jako největší pomoc v tíživé životní situaci by uvítal nové zaměstnání.

Ohledně své situace v budoucnu říká: „Já do Polska nemůžem, som hledaný přes kriminálnu policiu v Polsku. Musim tam nastoupit do base (věznice).“

10.4 Pan B.

Čtvrtý, poslední, respondent je Pan B. (65 let), shodou okolností přítel již zmíněného pan H., se kterým přicestoval do Liberce z Bohumína. Na ulici přebývá se svou partnerkou, která na otázky odmítla odpovídat.

O příčině svého odchodu na ulici a života bez domova říká: „Přišel jsem o práci, no a potom sem udělal průser a šel sem do kriminálu, tam sem byl jedenáct let.“

Prostředkem pro přežití je Panu B. invalidní důchod, který si zařídil během výkonu trestu odnětí svobody. Na úřadu práce respondent registrován není, sociální služby nevyužívá. O dalších sociálních službách nemá přehled, ví pouze o možnostech doplatku na bydlení, který pobíral v období, kdy bydlel na ubytovně, nyní přespává na lavičkách.

O službě, která by Panu B. pomohla v jeho situaci se vyjádřil: „Náký ubytování by mi pomohlo, abych nepřespával venku. Vim o noclehárně, ale moje paní tam nemůže, je to jenom pro chlapy. Ona by musela jezdit do Jablonce, ale nevim, jestli je to tam i pro chlapy.“

Na otázku své budoucnosti pan B. odpovídá: „To vám neřeknu, nevim, nevim.“

11 Rozhovory s odborníky pracujícími s cílovou skupinou bezdomovců

Další část výzkumného zjišťování je zaměřená na odborné pracovníky, kteří mají s danou cílovou skupinou zkušenosti. Odborníky autorka požádala o rozhovor, při kterém kladla dotazy s předem připravenými otázkami. Otázky směřovaly ke zjištění názorů na informovanost bezdomovců o sociálních službách, na příčiny a bariéry bezdomovectví, a na názor ohledně využívání sociálních služeb bezdomovci. Poté zacílila na názory odborníků ohledně návrhu dalšího řešení, které by bylo vhodné pro osoby bez domova ve formě sociálních služeb. Zaměřila se mimo jiné na to, jakým způsobem, podle názoru profesionálů lidé bez domova získávají prostředky pro přežívání. Rozhovory jsou vedeny s vedoucím nízkoprahového centra pro bezdomovce, se sociálním pracovníkem, psychoterapeutem, kurátorem pro dospělé a městským policistou pracujícím s danou cílovou skupinou v Liberci.

Různorodost specializace odborníků byla záměrná, z důvodu jiného úhlu pohledu a způsobu práce s danými klienty

11.1 Vedoucí nízkoprahového zařízení

Vedoucí nízkoprahového zařízení pro bezdomovce, stejně jako další zaměstnanci centra, poskytuje klientům ambulantní nízkoprahovou službu a primární prevenci. Co se týká informovanosti klientů o sociálních službách je přesvědčen, že je propagace sociálních služeb postačující. Oproti minulosti, kdy bylo leckdy nutné potenciální klienty informovat letáky a prospekty. Na otázku odpovídá: „V dnešní době jsou klienti informováni dostatečně. Sociální služby jsou jim nabízeny terénními pracovníky, odborem sociální péče a policií.“ Jako hlavní příčiny bezdomovectví vedoucí centra uvedl: narušení mezilidských vztahů (převážně vztahy v rodině), závislosti, nízkou finanční gramotnost, neschopnost orientace v právních záležitostech, psychická onemocnění, mentální zaostalost, nedomýšlení důsledků, práci na černo, nesplnění nároků pro získání důchodu, trestnou činnost, zápis v rejstříku trestů, která vede ke snížení možnosti získat zaměstnání, neschopnost plánovat budoucnost a hospodaření s penězi.

Příčinu v nepřijímání sociálních služeb chápe jako neschopnost dodržování pravidel, která je pro bezdomovectví typická. „Klienti nezvládají dodržovat pravidla, která po nich or-

ganizace vyžadují jako je hygiena nebo kontrola užívání návykových látek. Často se u nich vyskytuje agresivita vůči druhým. Někteří jsou nedůvěřiví vůči poskytovatelům sociálních služeb.“

Bariéry bezdomovců při návratu do běžného prostředí mohou být podle vedoucího zařízení zároveň příčinou bezdomovectví. O bariérách návratu osob bez domova do běžného života se vyjádřil takto: „Největší problém nastává v zázemí, které většina klientů nemá, do toho nemají ani sociální vazby a tak jim nezbývá nic jiného, než se vrátit ke stejné subkultuře, kterou znají. Problémy nastávají i po léčení závislostí, sociální prostředí je většinou stáhne zpět. Do toho ještě nemohou získat zaměstnání a většinou mají i zápis v Rejstříku trestů. Další věc, která klienty demotivuje, jsou dluhy ať už vůči městu, dopravnímu podniku, nebo na alimentech. Klienti nemají ani moc možností bydlení.“

Respondent by jako další přínosnou sociální službu pro své klienty uvítal dostupné bydlení pro seniory, kteří mívají nízké důchody nebo nárok na důchod vůbec nemají. „Uvítal bych u nás něco jako dřívější chudobince pro nízkopříjmové seniory, další vhodná služba by byla azylový dům pro ženy, který tu také chybí.“

Jako nejčastější způsoby obživy, které u svých klientů vídá, uvedl příjem dávek hmotné nouze, invalidní a starobní důchody a také sběr surovin, převážně papíru. Poté vedoucí pracovník uvedl: „Někteří klienti žebrají, mají příležitostné brigády, nebo pracují na černo, ale práci často mění. Několik klientů tady sbírá i věci v kontejnerech a potom je prodává ve vešnictvích. Dříve se sbírali i kovy, ale to už se teď nevyplatí, protože nikdo z klientů nemá účet. Občas se dozvíme i o krádežích, ale většinou u lidí, od kterých bych to nečekal.“

11.2 Sociální pracovník

Druhým respondentem byl sociální pracovník, pracující s klienty v nízkoprahovém denním centru poskytující sociální poradenství, psychoterapii a další služby, které mohou klienti využívat pro uspokojení základních životních potřeb (hygiena, praní prádla, příprava stravy, možnost celodenního pobytu v prostorách centra).

Klienti jsou dle jeho názoru o sociálních službách dostatečně informováni, především informačními letáky.

Mezi nejčastější příčiny bezdomovectví zařadil chudobu, spojenou s neschopností postarat se sám o sebe. Jako další příčiny vidí psychiatrické diagnózy a na ně v některých případech navazující závislosti (drogy, gameblerství). Dalšími příčinami bezdomovectví jsou podle pracovníka i krátkodobé krize, vznikající rozvodem, ztrátou bydlení, nezaměstnaností. Problém vidí i v nezaměstnavatelnosti některých jedinců, z důvodu neschopnosti pracovat, či špatného zdravotního stavu.

Na otázku směřující k nevyužívání sociálních služeb klienty odpověděl: „Někteří nejsou schopni podříditi se pravidlům, i když jsou v našem zařízení nízkoprahová. Mnoho klientů má problém s hygienou a infekčním onemocněním a pak nejsou schopni dostavit se k lékaři.“

Hlavní bariéru v návratu osob bez přístřeší do společnosti, sociální pracovník vnímá jako neschopnost hospodaření s financemi, klienti často utrácejí sociální dávky ihned potom, co je dostanou a nemají dostatečné finance do budoucna, na navrácení do běžného života.

Sociální služby, které by navrhl pro osoby bez domova, popsal takto: „Službu, kterou tu nemáme, je specializovaný lékař pro bezdomovce, který by je nasměroval ve zdravotní péči. Nedocházelo by tak k tomu, že mají někteří bezdomovci omrzliny, různá zranění a parazity. Vhodná by byla i intenzivní psychoterapie, která taky není moc častá.“

Způsoby přežití, které sociální pracovník nejvíce u svých klientů zaznamenává, jsou sběr surovin, vybírání kontejnerů, ze kterých poté klienti prodávají věci do bazaru.

11.3 Psychoterapeut

Dalším odborným pracovníkem a ochotným respondentem, byl psychoterapeut, pracující s danou cílovou skupinou formou poradenství a psychoterapie. Jeho poradenství, psychoterapie a další služby jsou určeny všem, kteří se ocitli v obtížné životní situaci, tedy i lidem bez domova. Psychoterapeut dochází do protialkoholových nebo protidrogových center a mimo jiné pomáhá lidem v nízkoprahovém denním centru určeném pro osoby v tíživé životní situaci, ohrožené ztrátou domova. Klienti si předem jeho služby mohou objednat, pokud se nejedná o případy krizové intervence.

Respondent informovanost klientů o sociálních službách považuje za dostačující, informace jsou nejčastěji předávány informačními letáky a jejich zviditelnění je dostatečně kontrolováno.

Jako hlavní příčiny bezdomovectví vidí psychoterapeut nepříznivou finanční situaci a dluhy, dále k němu pak přispívá zneužívání návykových látek.

K otázce, co vede některé klienty k nepřijímání služeb, řekl: „Pro ně je to bezpečnější způsob života, nemusejí nic dělat, dodržovat, splňovat ani řešit. Nechtějí dodržovat žádná pravidla. Proto uznávám systém formou něco za něco, aby se na službě nestali závislí. Někteří klienti vyžadují služby, ale nic pro to nedělají. Pokud nedodržují pravidla, tak jim nemůžu pomáhat.“

Jako hlavní bariéry respondent určil stigmatizaci bezdomovců ze strany společnosti. Říká: „Společnost má vůči těmto lidem předsudky, okolí je často stigmatizuje, snižuje jim sebevědomí a někdy to není na místě.“ O dalších sociálních službách, které by vyřešili situaci bezdomovců, se vyjádřil takto: „Viděl bych tu rád nějaké přechodné zařízení na půl cesty v situaci, kdy by bylo možné zabránit odchodu z domova na ulici a bezdomovectvím. Něco jako domy na půl cesty, ale to tu myslím je. Také by bylo vhodné zařadit sociální služby, které by dlouhodobě nezaměstnaným pomohly najít práci.“

Jako nejčastější způsob obživy terapeut uvedl sběr surovin, o kterém nejvíce u svých klientů slyší, také si myslí, že klienti žebrají, ale jen minimálně.

11.4 Sociální kurátor pro dospělé

Kurátor pro dospělé pomáhá lidem bez přístřeší formou odborného sociálního poradenství (kontaktování úřadů), nabízí jim celou škálu pomoci různých organizací (nizkoprahové denní centrum, azylové domy), zaměřuje se s klienty na výběr lepšího způsobu života, než je přežívání bez domova a doprovází je na úřady.

Na otázku, zda jsou klienti dostatečně informováni, odpověděl: „My se snažíme tu osvětu svojí depistážní činností ve spolupráci s městskou policií. Aktivně vyhledáváme klienty v jejich prostředí, máme vytípané jejich lokality a navštěvujeme je a snažíme se jim ty kontakty předávat, vysvětlujeme, co od nás můžou očekávat, v čem jim můžeme pomoci a poradit, takže to povědomí je. Spolupracujeme i s jinými organizacemi, které jim předávají kontakty na nás a obráceně. Je to o té spolupráci a provázanosti zúčastněných stran.“

Mezi nejčastější příčiny bezdomovectví kurátor uvedl ztrátu stávajícího bydlení, rozchod partnerů, kdy jeden z nich opouští byt, nedostatek financí potřebných k získání nového byd-

lení, spojený s alkoholismem, zneužíváním drog a nezaměstnanost spojenou s nedostatečným vzděláním.

Respondent na otázku ohledně nepřijímání sociálních služeb odpověděl: „Je to jejich svobodná volba, jsou to svobodní lidé, kteří se můžou rozhodnout, přestože my můžeme vnímat ten způsob života jako nepříjemný a nevyhovující, ale jsou typy lidí, který v tom vidí i určitou svobodu, život bez závazků, bez zodpovědnosti. Pro určitou skupinu je to styl života, styl nic nechtít, nepotřebovat a ty dny a noci trávit po svém, nepotřebovat vazby rodinné, ani jiné... i takto se člověk může rozhodnout žít.“

O bariérách, které brání bezdomovcům při návratu do běžného života, kurátor odpověděl takto: „Já si myslím, že je to hlavně otázka chtění, vůle, motivace, to je ta hlavní bariéra, až na dalším místě je nedostatek financí, to všechno se dá řešit, ten systém státní sociální pomoci je nastaven tak, aby nikdo nemusel přespávat na ulici. Je možnost přespávat na ubytovně, pokud nemá pro nedostatek financí svůj byt, ale pořád je tady možnost čerpat dávky hmotné nouze, bydlet na ubytovně, snažit se získat jakoukoli práci, nebýt závislý na dávkách pomoci, třeba na příspěvku na živobytí. Na prvním místě je vůle, chuť, to musí člověk bez přístřeší změnit. Je to o tom člověku a jeho vůli, pokud ten člověk bude mít vůli, tak bude vědět na koho se obrátit a spolupracovat začne.“

Respondent považuje nabízené sociální služby nabízené cílové skupině za dostatečné, ale zvýšil by ubytovací kapacity městských bytů. Úspěšnou podporu pro klienty shledává v různých zařízeních a centrech, kterých je v Liberci dostatek, pouze by vylepšil, jejich zařízení, ale to už vidí jako otázku financí.

Na otázku nejčastějších forem získávaných prostředků, které bezdomovci využívají pro přežívání, kurátor odpověděl: „Snaží se žebráním, sběrem druhotných surovin, čerpáním dávek pomoci v hmotné nouzi. Někdy je pro ně situace oslovit úřad, byť s pomocí sociálního pracovníka, a začít si vyřizovat sociální dávky tak obtížná nebo se jim do toho tak nechce, že o to radši nežádají a žijí se tak jak se žijí. V početnějších komunitách osob bez přístřeší funguje i solidarita, kde si vypomůžou a mají ten terén tak zmapovaný, že vědí, kde se dá přijít k jídlu, kde který supermarket nebo velkosklad něco vyřazuje třeba s prošlou trvanlivostí. Tak nějak přežívají, jídlo jde taky vyžebrot.“

11.5 Městský policista

Posledním respondentem se stal městský policista. Je to často první kontaktní osoba lidí bez přístřeší. Pracuje s cílovou skupinou formou poradenství. Policista lidem bez domova předává informace o nabízeních sociálních službách a jeho další kompetencí je doprovod sociálních pracovníků při depistážích bezdomovců na předem zmapovaných místech v Liberci.

Na otázku, zda jsou lidé bez domova dostatečně informováni o sociálních službách, policista odpověděl: „Jsou, někteří jsou dostatečně informováni a vědí, protože jsou tady a už by člověk musel trpět hluchotou, takže ano, oni to vědí, že mají jít na úřad práce se zaevidovat, že mají dávky hmotné nouze, někteří si trvají na svém a prostě ne, nikdo s nimi nehne. Pak jsou i ty co si dají říct, je to všechno rozsortovaný.“

K otázce příčin bezdomovců se respondent vyjádřil: „Bezdomovci tady jsou, ženské málo, ale někdo takhle žije už dvacet let. Proč nejsou v jiných městech? No není tam sociálka, tam to neexistuje, všechno se hromadí do velkých měst, protože tady pro ně všechno je, Naděje, Červený Kříž, doklady ztrácej, sociální pracovníce jim neustále zřizuje doklady. Žijí v leších, stavěj si stany, mají bungalovy, bydlí v kanálech, v panelácích jsou a pak dělají i nepořádek. Příčinou bezdomovců je hlavně to, že nepracují, když nepracovali za komunistů, tak je zavřeli, byla taková doba. Po revoluci už to nebyla nutnost, tak se člověk rozhodl takhle žít. Hlavní příčina v Liberci je, že tyhle padesátiletý bezdomovci, jsou všechno bezdomovci, o které se maminka nebo tatínek starali do padesáti let, vařili jim, prali, zařizovali spoustu věcí. Pak jim rodič umře a ti lidé zůstanou na ulici a válejí se, už se nechytají, protože rodiče je živili do poslední chvíle. Oni mají možnost pracovat, ale to je těžké, když jim maminka dávala peníze a takhle si je vychovala. Nic si v životě nevybudovali, neumí se o sebe postarat, rodiče je takhle vychovali.“

Na otázku, týkající se hlavních bariér bezdomovců, které znesnadňují návrat do běžného života městský policista, odpověděl: „Protože většina lidí takhle žila od mlada, nechtělo se jim to měnit a ten způsob života měli tak zakořeněný, že to nešlo. Pořád se o ně někdo staral a to je lákavé a pohodlné.“

Respondent považuje za nejdůležitější služby nabízené bezdomovcům ubytování, poskytování informací, zařízení dokladů, adresu pro zasílání pošty a lékařskou péči, všechny tyto

formy pomoci se mu v Liberci zdají být dostačující, nabídku dalších sociálních služeb, které by mohly být v Liberci nabízeny, nepovažuje za nezbytnou.

Na otázku nejčastějších prostředků pro přežívání osob bez přístřeší, pan policista odpověděl: „Chodí si pro zbytky do pekařství, kontejnerů nebo k řezníkům, i od zelinářů něco dostávají a někdo má dávky hmotné nouze. Někdo má důchod, někdo má rodinu, která ho podporuje.“

12 Shrnutí výzkumu

Cílem výzkumu bylo zmapovat současnou situaci bezdomovectví v Liberci, zjistit, jaká je lidem bez domova poskytována pomoc a zda ji přijímají. Kvalitativní výzkum se opírá o řízené rozhovory s předem připravenými otázkami.

V první části se výzkum zajímá o situaci bezdomovců využívající služby Nízkoprahového denního centra Naděje a poté se zjišťuje názory bezdomovců ve vyloučených lokalitách, kteří žádné sociální služby nevyužívají. Druhá část výzkumu směřuje k profesionálům, kteří pracují s lidmi žijícími bez domova.

U první skupiny pěti dotazovaných respondentů (mužů), kteří byli autorce práce doporučení pracovníci Nízkoprahového denního centra Naděje s ohledem na jejich sdílnost, byla ve věku od 45 do 50 let. Dva muži pocházejí z Liberce, další dva respondenti do Liberce přijeli z jiných měst republiky, jeden muž je ze Slovenska. U většiny respondentů bylo narušené předešlé zázemí, nejevilo známky opory, která by je motivovala k odchodu z ulice a snaze životní situaci zlepšit. Příčin, které respondentům způsobily existenční krizi ve formě bezdomovectví (dle jejich subjektivního názoru), bylo vždy několik. Jednalo se o ztrátu zaměstnání, odchod od rodiny, u jednoho z respondentů propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, atd. Jen malá část respondentů přiznala, že měl na jejich existenční krizi značný vliv i alkohol či jiná závislost.

Žádný z dotazovaných není zaměstnán a to i přes dokončené vzdělání, které navazovalo po základní škole, někteří respondenti se ucházejí o příležitostné brigády a zaměstnání bez smlouvy potvrzující pracovní poměr, pouze dva z respondentů jsou registrováni na úřadu práce.

Ani jeden z respondentů nevyužívá nabízené služby azylového domu, někteří na noc docházejí do noclehárny ve čtvrti Kateřinky, pokud mají dostatečný obnos na zaplacení noclehu. Častou volbou je i squat, který poskytuje respondentům částečně uzavřený prostor a pocit bezpečí. Jeden z dotazovaných se uchází o bydlení v novém programu dostupného bydlení.

Prostředků, díky kterým lidé bez domova přežívají na ulici, je několik. Mezi nejčastější patří sběr surovin, převážně papíru, výběr kontejnerů, žebrání, atd. Mezi způsoby přežívání se neobjevil prodej drog, prostituce ani krádeže.

Většina klientů mimo služeb Nízkoprahového centra Naděje další služby nevyužívá, pomoc centra se jim zdá být dostačující, ale jen málo z nich má přehled o dalších nabízených službách pro osoby bez přístřeší. O existenci Nízkoprahového centra Naděje se respondenti dozvěděli od dalších klientů, z propagačních letáků nebo byli jedněmi z jeho prvních návštěvníků.

Dlouhodobější budoucnost je u dotazovaných nejistá, často bývá i zkreslená a respondenti si ji nechtějí připouštět, v některých případech se upíná k nalezení zaměstnání. Jeden z respondentů je na cestě k novému životu a nalezení domova.

U skupiny čtyř respondentů (mužů) bez domova nevyužívajících žádné sociální služby, patřících do věkové kategorie 58–65 let, bylo zjištěno, že ani jeden nepochází z Liberce. Dva ze čtyř z dotazovaných pocházejí ze zahraničí (Polsko, Slovensko). Někteří respondenti mají ve svých dřívějších domovech zázemí, vrátit se do něj nemohou, či nechtějí. Část o zázemí přišla díky svému životnímu stylu. Doba pobytu mimo domov, bez střechy nad hlavou, se u každého z nich liší, jedná se o měsíce až roky.

Mezi nejčastějšími příčinami bezdomovectví se objevila ztráta zaměstnání, nedostatek financí, ale i vztahové problémy, u jednoho respondenta propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, atp. Mezi příčinami se neobjevovaly závislosti na návykových látkách, ani alkoholu. Žádný z respondentů není zaměstnán, či alespoň registrován na úřadu práce.

Všichni respondenti přečkávají noc venku, možnost přespávat na noclehárně momentálně nevyužívají. Prostředky pro přežití většinou získávají žebrání nebo prohledáváním kontejnerů s odpadky, finanční oporou je pro některé i invalidní důchod. Opomíjen není ani sběr papíru.

O sociálních službách příliš informováni nejsou, pokud v minulosti nějaké navštívili, měli s nimi negativní zkušenosti. Nepříjemně na respondenty zapůsobili ostatní klienti, či pra-

covníci. Mezi podporou a sociální pomocí, která by respondentům pomohla v jejich situaci, byla uvedena finanční pomoc, dostupnější ubytování, zaměstnání, atd.

O budoucnosti respondenti neradi hovoří, nemají přehled o tom, co je čeká a raději se upínají k minulosti.

Posledními respondenty jsou pracovníci, kteří se ve svém zaměstnání věnují lidem bez domova. Jedná se o vedoucího pracovníka nízkoprahového denního zařízení pro osoby bez domova, sociálního pracovníka, psychoterapeuta, sociálního kurátora a městského policistu.

Každý z respondentů se cílové skupině věnuje jiným způsobem, ale na většině odpovědí se dotazovaní shodli, jako například u otázky, zda jsou lidé bez domova o sociálních službách dostatečně informováni. Všichni odborníci uvedli, že je povědomí bezdomovců o sociálních službách dostatečné.

Příčin, které způsobují odchod z domova na ulici, uvedli několik. Zařadili mezi ně například závislost, kterou samotní bezdomovci příliš neuvádí, poté nezaměstnanost, nepříznivou finanční situaci, narušení vztahů a další krizové situace.

Odborníci se shodli i na několika způsobech, díky kterým lidé bez domova získávají prostředky pro přežití. Jedná se o sběr surovin, převážně z kontejnerů s odpady, příležitostná zaměstnání, žebrání.

Odpovědi týkající se bariér, které znemožňují odchod bezdomovců domů, mimo ulici byly rozdílné, od nedostatku sociálních vazeb, nedostatečného hospodaření s penězi, přes předsudky společnosti až po nedostatečnou vůli a další překážky.

Problém v nepřijímání sociálních služeb u některých bezdomovců odborníci vidí převážně v neschopnosti dodržovat pravidla určená v daných organizacích a v rozhodnutí postarat se sám o sebe bez pomoci, které vzniká z vlastní vůle.

Mezi navrhovanými sociálními službami, které by bylo vhodné pro bezdomovce zřídit se objevilo navýšení kapacity městských bytů, lékař pro osoby bez domova a další forma pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané.

Provedený výzkum zmapoval současnou situaci bezdomovců v Liberci, prozkoumal, jaká je lidem bez domova poskytována pomoc a zda ji lidé bez přístřeší přijímají. Mimo jiné se zaměřil na předešlé zázemí osob bez domova, příčiny bezdomovectví, způsoby získávání obživy

pro přežití na ulici, bariéry bezdomovců v návratu do běžné společnosti, jejich budoucnost, atd.

Lidem bez domova je poskytována pomoc několika způsoby, které nabízejí místní sociální služby (zmněné v teoretické části práce). Část osob bez domova nějakou sociální službu přijímá a využívá, ale někteří z nich, je ze svého přesvědčení odmítají, především z důvodu negativních předešlých zkušeností. Nevyužívání sociálních služeb může být spojeno i s nedostatečnou informovaností o pomoci, která je nabízena. Dotazovaní odborníci se shodují, že je informovanost jejich cílové skupiny dostatečná, ale po depistáži bezdomovectví ve vyloučených lokalitách bylo zjištěno, že ne každý má o sociálních službách přehled. Odborníci věří, že příčina vyhýbání se sociálním službám souvisí s odmítáním dodržování pravidel. Otázkou zůstává, na čí straně je pravda. Lidé bez domova mohou argumentovat, že o pomoci nemají dostatečný přehled a nevědí, kam se mohou obracet.

ZÁVĚR

Bezdomovectví patří mezi ohrožující jevy společnosti, které mohou potkat téměř každého z nás. Můžeme se s ním setkat kdykoli na ulici, proto ignorování této problematiky není žádoucí. Jako každý člověk i bezdomovec potřebuje podporu a motivaci ke zlepšení situace.

Bakalářská práce se věnuje problematice bezdomovectví ve formě sociálního vyloučení, mapuje současnou situaci bezdomovců v Liberci, zkoumá, jaká je lidem bez přístřeší poskytována pomoc a zda ji přijímají.

Teoretická část práce na základě odborné literatury popisuje důležité termíny v oblasti bezdomovectví, poté se zabývá právními a úředními záležitostmi, se kterými se mohou setkat nejen lidé bez domova. Další kapitoly rozdělují formy bezdomovectví, charakterizují osobu bez domova a popisují bezdomovce jako oběť kriminálního činu. Následující kapitoly seznamují s příčinami bezdomovectví, posléze s bariérami, které komplikují bezdomovcům odchod z ulice. Poslední kapitola se věnuje přežívání na ulici spolu s popisem dalších podkapitol, které se mimo jiné zabývají sociálními službami nabízenými v Liberci.

Empirická část je věnována výzkumu, provedenému formou rozhovorů se čtrnácti respondenty. Výzkumným vzorkem je pět osob bez domova využívajících služeb Nízkoprahového denního centra Naděje v Liberci, čtyři osoby bez domova nevyužívající žádnou sociální službu a pět odborníků, kteří se s lidmi bez domova setkávají ve svém zaměstnání. U osob bez přístřeší nás překvapila ochota vést rozhovor, vzhledem k tomu, že jsme se s respondenty setkali poprvé v životě, dotazovaní mi přesto s ochotou vyprávěli své osobní zkušenosti.

Výzkumem bylo zjištěno, že i přes nabídku několika možných sociálních služeb, někteří respondenti z řad osob bez domova sociální služby nevyužívají. Důvodů k jejich rozhodnutí je několik, mohou být spojeny s dřívějšími nepříjemnými zkušenostmi, ale i s nedostatečnou znalostí nabízené škály podpory, na kterou se mohou obrátit. Odborníci však věří, že je informovanost jejich cílové skupiny dostatečná a vyhýbání se sociálním službám přičítají odmítnutí dodržovat pravidla.

Výsledky výzkumu potvrzují podobnost s teoretickými fakty, které uvádí odborná literatura. Shodují se v nejčastějších příčinách bezdomovectví i na některých způsobech získávání obživy pro přežití na ulici, atd. Ne všechny formy přežívání ovšem byly prokázány, například

prostituce a krádeže jako zdroj získání finančních prostředků a azylové domy, jako způsob bydlení. Spolupráce s klienty bez domova je náročná, lidé bez domova většinou, nebývají dostatečně motivováni, proto je důležité v jejich podpoře vytrvat a neočekávat ihned velké pokroky. U některých bezdomovců je výhrou i malý krok kupředu v jejich životní situaci. Značný vliv na počet osob bez domova má prevence, na kterou je třeba klást důraz a ve které má prostor řada odborníků.

SEZNAM ZDROJŮ

- KELLER, J., 2013. *Posvácení bezdomovců: úvod do sociologie domova*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 290 s. 978-80-7419-155.
- HRADEČTÍ V., I., 1996. *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 107 s. ISBN 80 902292-0-4.
- MAREK J., aj., 2012. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. 1. vyd. Praha: Portál, 176 s. ISBN 978-80-262-0090-1.
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, 2013. *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*. [online]. [vid. 15. 1. 2016]. ISBN 978-80-7421-072-3. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf>
- Most k naději: Dům na Půl Cesty Liberec* [online]. [vid. 20. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.mostknadeji.eu/liberecky-kraj/dum-na-pul-cesty-liberec/>
- Naděje: Nízkoprahové denní centrum* [online]. [vid. 26. 1. 2016]. Dostupné z: <http://www.nadeje.cz/liberec/nizkoprahove-denni-centrum12>
- Naděje: Noclehárna pro muže* [online]. [vid. 26. 1. 2016]. Dostupné z: <http://www.nadeje.cz/liberec/nocleharna-pro-muze1>
- Návrat, o. p. s. Azylový dům SPERAMUS: Poslání Azylového domu „SPERAMUS“* [online]. [vid. 25. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.opsnavrat.cz/>
- PRŮDKOVÁ, T., NOVOTNÝ, P., 2008. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 96 s. ISBN 978-80-7387-100-0.
- SOCHŮREK, J., 2009., *Úvod do sociální patologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 179 s. ISBN 978-80-7372-448-1.
- SOCHŮREK, J., aj., 2013., *Úvod do viktimologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 120 s. ISBN 978-80-7372-951-6.

VÁGNEROVÁ, M., 2004., *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 872 s. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, M., aj., 2013. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 338 s. ISBN 978-80-246-2209-5.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Otázky kladené klientům Nízkoprahového denního centra Naděje v Liberci

Příloha 2: Otázky kladené bezdomovcům žijícím na ulici

Příloha 3: Otázky kladené pracovníkům s cílovou skupinou

Příloha 4: Obrázek (vynález)

Příloha 5: Obrázek (sbírka věcí z kontejneru)

Příloha 1: Otázky kladené klientům Nízkoprahového denního centra Naděje v Liberci

1. Odkud pocházíte?
2. Jaké bylo Vaše zázemí před opuštěním domova?
3. Jaká situace byla zlomová pro odchod na ulici?
4. Jak dlouho jste osobou bez domova?
5. Jste zaměstnán?
6. Kde přespáváte?
7. Jste registrován na úřadu práce?
8. Jakou formou získáváte prostředky pro přežití?
9. Jaké další sociální služby využíváte?
10. Jak jste se dozvěděl o sociální službě, kterou nyní využíváte?
11. Máte přehled o dalších sociálních službách, které Vám mohou být poskytnuty?
12. Jaké další sociální služby byste ocenil?
13. Jak vidíte svou situaci do budoucna?

Příloha 2: Otázky kladené bezdomovcům žijícím na ulici

1. Odkud pocházíte?
2. Jaké bylo Vaše zázemí před opuštěním domova?
3. Jaká situace byla zlomová pro odchod na ulici?
4. Jak dlouho jste osobou bez domova?
5. Kde přespáváte?
6. Jakým způsobem získáváte prostředky pro přežití?
7. Jste registrován na úřadu práce?
8. Využíváte nějaké sociální služby?
9. Máte přehled o sociálních službách, které Vám mohou být poskytnuty?
10. Jaké sociální služby byste ocenil?
11. Jak vidíte svou situaci do budoucna?

Příloha 3: Otázky kladené pracovníkům s cílovou skupinou

1. Jakou formu pomoci poskytnete ve Vašem zaměstnání klientům bez domova?
2. Myslíte si, že jsou lidé bez domova o sociálních službách dostatečně informováni?
3. Jaké jsou podle Vás nejčastější příčiny bezdomovectví?
4. Co vede některé bezdomovce k nepřijímání sociálních služeb?
5. Jaké jsou hlavní bariéry bezdomovců v návratu do běžného života?
6. Jaké další služby by bylo vhodné v Liberci poskytovat?
7. Jakou formou nejčastěji získávají Vaši lidé bez přístřeší prostředky k přežívání na ulici?

Příloha 4: Obrázek (vynález)

Příloha 5: Obrázek (sbírka věcí z kontejneru)

